

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

पाठ्यपुस्तक लेखनका लागि नमुना पाठ पेस गर्नेसम्बन्धी सूचना

(प्रकाशन मिति २०७६/७/६)

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले प्रस्ताव गरेको माध्यमिक तहको पाठ्यक्रम संरचनाबमोजिम कक्षा ११ का लागि तयार पारिएका पाठ्यक्रमअनुसार निम्नलिखित अनिवार्य विषयमा पाठ्यपुस्तक लेख्न चाहने इच्छुक लेखक वा लेखक समूहले यो सूचना प्रकाशन भएको ३० दिनभित्र देहायको सर्तमा रही नमुना पाठ पेस गर्न सम्बद्ध सबैका लागि आह्वान गरिएको छ ।

नमुना पाठ पेस गर्नुपर्ने विषय र नमुना पाठसम्बद्ध एकाइ

सि.नं	विषय	नमुना पाठ पेस गर्नुपर्ने एकाइ (पाठ्यक्रमको क्रमअनुसार)		
		पाठ १	पाठ २	पाठ ३
१	नेपाली	१. कविता (देशभक्ति)	२. कथा (सामाजिक)	१. स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सासम्बन्धी रिपोतार्जमूलक रचना
२	अङ्ग्रेजी	1. Education and humanity	2. Health, sports and adventure	3. Media and society
३	सामाजिक अध्ययन	१. सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	४. नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	९. अर्थतन्त्र र विकास

नमुना पाठ पेस गर्दा अपनाउनुपर्ने विधि र सर्त

१. नेपाली र अङ्ग्रेजी विषयको लेखक वा लेखक समूह सम्बन्धित विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त हुनुपर्ने छ । सामाजिक अध्ययन विषयमा सम्बन्धित विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त वा सामाजिक विज्ञान विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर भई सामाजिक अध्ययनको अनुभव भएको हुनुपर्ने छ । माथिल्लो योग्यता भएका वा विशेष अनुभव भएका लेखक वा लेखक समूहलाई प्राथमिकता दिइने छ । लेखक नेपाली नागरिक हुनुपर्ने छ ।

२. नमुना पाठ अङ्ग्रेजी विषयको अङ्ग्रेजी भाषामा र अन्य विषयको नेपाली भाषामा लेख्नुपर्ने छ । नमुना पाठमा पाठसम्बद्ध सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि, व्यवहारकुशल सिप/सिकाइका सबै तह समेटिने अभ्यास र क्रियाकलाप, प्रयोगात्मक तथा परियोजनात्मक कार्य, चित्र, ग्राफ, तालिकालगायत आवश्यक सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक चिन्तन पक्ष उल्लेख हुनुपर्ने छ ।

३. लेखक/लेखक समूहले पाठ्यक्रमअनुकूल हुने गरी उल्लिखित क्षेत्रमा मुद्रित प्रति (तीन तीन प्रति) खामबन्दी लाहाछाप गरी रु १० को टिकट टाँसी निवेदनसहित पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा पेस गर्नुपर्ने छ ।

४. लेखक वा लेखक समूहले योग्यताको प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि र पूर्वकार्य/कार्यानुभवको प्रमाण तथा व्यक्तिगत विवरण(CV) एवम् स्थायी लेखा नम्बर निवेदनसाथ छुट्टै खामबन्दी गरी बुझाउनुपर्ने छ । नमुना पाठ बुझाउने निवेदनको ढाँचा, CV को नमुना र सम्बन्धित विषयको पाठ्यक्रम यस केन्द्रको वेबसाइट www.moecdc.gov.np/notice/book_writing बाट प्राप्त गर्न सकिने छ ।

५. नमुना पाठको मस्यौदा कम्प्युटर टाइप (१८ सेमि × २२ सेमि आकार, प्रीति वा हिमाली १६ र Times New Roman १४ प्वाइन्ट फन्ट साइज, Auto space को मूल अंश) गरी लेजर प्रिन्ट गरिएको हुनुपर्ने छ ।

६. नमुना पाठ जातीय, धार्मिक, लैङ्गिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक, अधिकारगत र अपाङ्गताका दृष्टिले सन्तुलित हुनुपर्ने छ ।

७. प्राप्त नमुना पाठलाई कोडिङ गरी मूल्याङ्कन मापदण्डका आधारमा सम्बन्धित विषयका विज्ञहरूद्वारा नमुना पाठको मूल्याङ्कन गराइने छ ।

८. लेखकको योग्यता, कार्य तथा लेखन अनुभव, लेखन समूहको बनेोटका लागि ३० प्रतिशत र नमुना पाठ मूल्याङ्कनलाई ७० प्रतिशत भार कायम गरी प्राप्त कुल मूल्याङ्कन नतिजाका आधारमा योग्य भएकामध्ये उच्च अङ्क ल्याउने लेखक वा लेखक समूहलाई नोट गरिने छ । नोट भई सम्झौता गरिएका लेखक/लेखक समूहलाई स्वीकृत नर्सअनुसारको पारिश्रमिकप्रदान गरिने छ । पाठ्यपुस्तक लेखनबापत अन्य लेखकस्व (Royalty) प्रदान गरिने छैन ।

९. नमुना पाठ स्वीकृत गर्ने नगर्ने सम्पूर्ण अधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा रहने छ, र यससम्बन्धी अन्य प्रक्रिया पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले निर्धारण गरेअनुसार हुने छ ।

१०. पाठ्यपुस्तकको सर्वाधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा सुरक्षित रहने छ । पाठ्यपुस्तकमा रहेका तथ्य तथ्याङ्कको स्रोत उल्लेख हुनुपर्ने छ ।

११. उपर्युक्त सर्तहरूमा कठिनाइ आइपरेको अवस्थामा व्याख्या गर्नुपरेको खण्डमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको निर्णय अन्तिम हुने छ ।

१२. अङ्ग्रेजी विषयका नमुना पाठ पेस गर्दा उल्लिखित सर्तबाहेक निम्नलिखित आधार पनि पूरा गरेको हुनुपर्ने छ :

- (The sample lessons in English should meet the following requirements:)

- a. The lessons should start with the reading section with a reading text of appropriate level and length followed by level appropriate reading comprehension questions of various types.
- b. The reading text should contain one of the language functions of the curriculum. The speaking section of the lesson should draw the language function from the reading text. The speaking section should also contain pronunciation, stress and intonation as well. There should be interesting and real life tasks in speaking section.
- c. The listening section should contain the variety of tasks so as to fulfill the objectives of the curriculum and the listening text should be authentic and related to the theme of the lesson and the language functions of the respective lesson.
- d. The writing tasks should cover the types mentioned in the curriculum and they must be related to the language functions introduced in the lesson and to the theme of the lesson.

१३. तोकिएको समयवधिपछि पेस हुन आएका नमुना पाठलाई मूल्याङ्कन प्रक्रियामा समावेश गरिने छैन ।

थप जानकारीका लागि फोन : ६६३४९१६, ६६३०५८८, वेबसाइट : [www. moecdc.gov.np](http://www.moecdc.gov.np)

श्रीमान् महानिर्देशक,मिति :

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

टिकट

विषय : नमुना पाठ बुझाएको बारे ।

उल्लिखित विषयमा मा मिति मा प्रकाशन भएको सूचनाअनुसार कक्षा ११ को विषयको तोकिएका एकाइ/विधाबाट तीनओटा नमुना पाठ तयार पारी तिनको मुद्रित प्रति (तीन तीन प्रति) व्यक्तिगत विवरणसहित बुझाएको /बुझाएका छु/छौं ।

लेखक/लेखक समूहको नाम

हस्ताक्षर

१.

२.

३.

(कृपया पछाडि हेनुहोला ।)

नमुना पाठ पेस गर्दा अपनाउनुपर्ने विधि र सर्त

१. नेपाली र अङ्ग्रेजी विषयको लेखक वा लेखक समूह सम्बन्धित विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त हुनुपर्ने छ। सामाजिक अध्ययन विषयमा सम्बन्धित विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त वा सामाजिक विज्ञान विषयमा कम्तीमा स्नातकोत्तर भई सामाजिक अध्ययनको अनुभव भएको हुनुपर्ने छ। माथिल्लो योग्यता भएका वा विशेष अनुभव भएका लेखक वा लेखक समूहलाई प्राथमिकता दिइने छ। लेखक नेपाली नागरिक हुनुपर्ने छ।
२. नमुना पाठ अङ्ग्रेजी विषयको अङ्ग्रेजी भाषामा र अन्य विषयको नेपाली भाषामा लेख्नुपर्ने छ। नमुना पाठमा पाठसम्बद्ध सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि, व्यवहारकुशल सिप, सिकाइका सबै तह समेटिने अभ्यास र क्रियाकलाप, प्रयोगात्मक तथा परियोजनात्मक कार्य, चित्र, ग्राफ, तालिकालगायत आवश्यक सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक चिन्तन पक्ष उल्लेख हुनुपर्ने छ।
३. लेखक/लेखक समूहले पाठ्यक्रमअनुकूल हुने गरी उल्लिखित क्षेत्रमा मुद्रित प्रति (तीन तीन प्रति) खामबन्दी लाहाछाप गरी रु १० को टिकट टाँसी निवेदनसहित पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा पेस गर्नुपर्ने छ।
४. लेखक वा लेखक समूहले योग्यताको प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि र पूर्वकार्य/कार्यानुभवको प्रमाण तथा व्यक्तिगत विवरण(CV) एवम् स्थायी लेखा नम्बर निवेदनसाथ छुट्टै खामबन्दी गरी बुझाउनुपर्ने छ। नमुना पाठ बुझाउने निवेदनको ढाँचा, CV को नमुना र सम्बन्धित विषयको पाठ्यक्रम यस केन्द्रको वेबसाइट www.moecdc.gov.np/notice/book_writing बाट प्राप्त गर्न सकिने छ।
५. नमुना पाठको मस्यौदा कम्प्युटर टाइप (१८ सेमि × २२ सेमि आकार, प्रीति वा हिमाली १६ र Times New Roman १४ प्वाइन्ट फन्ट साइज, Auto space को मूल अंश) गरी लेजर प्रिन्ट गरिएको हुनुपर्ने छ।
६. नमुना पाठ जातीय, धार्मिक, लैङ्गिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक, अधिकारगत र अपाङ्गताका दृष्टिले सन्तुलित हुनुपर्ने छ।
७. प्राप्त नमुना पाठलाई कोडिङ गरी मूल्याङ्कन मापदण्डका आधारमा सम्बन्धित विषयका विज्ञहरूद्वारा नमुना पाठको मूल्याङ्कन गराइने छ।
८. लेखकको योग्यता, कार्य तथा लेखन अनुभव, लेखन समूहको बनोटका लागि ३० प्रतिशत र नमुना पाठ मूल्याङ्कनलाई ७० प्रतिशत भार कायम गरी प्राप्त कूल मूल्याङ्कन नतिजाका आधारमा योग्य भएकामध्ये उच्च अङ्क ल्याउने लेखक वा लेखक समूह छनोट गरिने छ। छनोट भई सम्झौता गरिएका लेखक/लेखक समूहलाई स्वीकृत नर्म्सअनुसारको पारिश्रमिक प्रदान गरिने छ। पाठ्यपुस्तक लेखनवापत अन्य लेखकस्व (Royalty) प्रदान गरिने छैन।
९. नमुना पाठ स्वीकृत गर्ने नगर्ने सम्पूर्ण अधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा रहने छ र यससम्बन्धी अन्य प्रक्रिया पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले निर्धारण गरेअनुसार हुने छ।
१०. पाठ्यपुस्तकको सर्वाधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा सुरक्षित रहने छ। पाठ्यपुस्तकमा रहेका तथ्य तथ्याङ्कको स्रोत उल्लेख हुनुपर्ने छ।
११. उपर्युक्त सर्तहरूमा कठिनाई आइपरेको अवस्थामा व्याख्या गर्नुपरेको खण्डमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको निर्णय अन्तिम हुने छ।
१२. अङ्ग्रेजी विषयका नमुना पाठ पेस गर्दा उल्लिखित सर्तबाहेक निम्नलिखित आधार पनि पूरा गरेको हुनुपर्ने छ :

- (The sample lessons in English should meet the following requirements:)

- a. The lessons should start with the reading section with a reading text of appropriate level and length followed by level appropriate reading comprehension questions of various types.
- b. The reading text should contain one of the language functions of the curriculum. The speaking section of the lesson should draw the language function from the reading text. The speaking section should also contain pronunciation, stress and intonation as well. There should be interesting and real life tasks in speaking section.
- c. The listening section should contain the variety of tasks so as to fulfill the objectives of the curriculum and the listening text should be authentic and related to the theme of the lesson and the language functions of the respective lesson.
- d. The writing tasks should cover the types mentioned in the curriculum and they must be related to the language functions introduced in the lesson and to the theme of the lesson.

१३. तोकिएको समयावधिपछि पेस हुन आएका नमुना पाठलाई मूल्याङ्कन प्रक्रियामा समावेश गरिने छैन।

(माथिका सबै सर्त मैले /हामीले राम्ररी पढ्यौं। यसमा उल्लिखित सर्त मलाई /हामीलाई मञ्जुर छ।)

हस्ताक्षर

१.....१.....३.....

४.....५.....

(ख) अन्य

क्र.सं.	कृति/लेखरचनाको नाम	प्रयोजन	प्रकाशक

४ अन्य अनुभव वा खुलाउन चाहेको विवरण :

श्रीमान् महानिर्देशक,

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

सानोठिमी, भक्तपुर

विषय : पाठ्य पुस्तक/ पाठ्य सामग्रीमा लेख, रचना, रचनांश राख्न अनुमति दिएको बारे ।

उल्लिखित विषयमा श्री लेखक रहने कक्षा को विषयको पाठ्य पुस्तक/पाठ्य सामग्रीमा राख्नका लागि प्रतिलिपि अधिकार ऐन, २०५९ को दफा ३५(१) बमोजिम पछि प्रतिलिपि अधिकारसम्बन्धी कुनै दावा विरोध नगर्ने गरी मेरो(हकवाला भए हकवालामार्फत) नामको तपसिलको रचना पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा सर्वाधिकार रहने तर पाठ्य पुस्तक-पाठ्य सामग्रीमा रचनाधनीको नाम उल्लेख गर्ने सर्तमा यसमा उल्लेख भएका लेखक/लेखक समूहलाई सुम्पेको छु ।

रचनाधनीको नाम :

हस्ताक्षर :

मिति :

तपसिल

१. रचना/रचनांश (ऐनको दफा २ (क) अनुसार) को शीर्षक :

२ . विधा :

प्रतिलिपि अधिकार ऐन, २०५९ को दफा २

परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) "रचना" भन्नाले साहित्य, कला, ज्ञान विज्ञान र अन्य क्षेत्रमा मौलिक एवम् बौद्धिक रूपले प्रस्तुत गरिएका रचना सम्बन्धित र सो शब्दले देहायका रचना समेतलाई जनाउँछ:

(१) किताब, पर्चा, लेख, शोधपत्र

(२) नाटक, नाट्य सङ्गीत, मुक चित्र र यस्तै किसिमले मञ्चनका लागि तयार गरिएका रचना

(३) शब्दसहित वा शब्दरहित साङ्गीतिक रचना

(४) श्रव्य दृश्य रचना

(५) आर्किटेक्चरल डिजाइन

(६) चित्रकला, पेन्टिङ, मूर्तिकला, काष्ठकला, लिथोग्राफी, आर्किटेक्चरसम्बन्धी अन्य रचना

(७) फोटोजन्य रचना

(८) प्रयोगात्मक कलासम्बन्धी रचना

(९) उद्घरण, मानचित्र, योजना, भूगोल सम्बन्धी त्रिआयामिक रचना, टोपोग्राफी र वैज्ञानिक लेख रचना

(१०) कम्प्युटर प्रोग्राम

अनिवार्य नेपाली
माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (कक्षा ११-१२)

वार्षिक पाठ्यभार : ९६ घण्टा

साप्ताहिक पाठ्यघण्टा : ३

१. परिचय

नेपाल बहुजातीय, बहुसांस्कृतिक एवम् बहुभाषिक मुलुक हो । बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको राष्ट्रमा राष्ट्रिय एकता प्रवर्धन गर्न तथा सामाजिक, सांस्कृतिक सम्बन्ध र समन्वय कायम गर्न सम्पर्क भाषाको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमताको विकास हुनुपर्दछ । विद्यार्थीमा भाषिक सञ्चार एवम् बोध र अभिव्यक्तिगत सिपको विकास हुनु नै भाषिक सक्षमता हो । नेपाली भाषा विद्यालय तहको शिक्षणको प्रमुख माध्यम, सरकारी कामकाज र नेपाली समाजको साझा सम्पर्कको भाषा हो । पहिलो, दोस्रो एवम् विदेशी भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग हुँदै आएको छ । यस दृष्टिले नेपाली भाषाको प्रयोगमा व्यापकता रहेको छ । नेपालमा नेपाली भाषा सामाजिकीकरण, अन्तरभाषिक व्यवहार, सञ्चार, प्रशासन, प्रविधि र मौखिक तथा लिखित व्यवहारको प्रमुख माध्यमका रूपमा रहिआएको छ । नेपाली समाजको बहुलतालाई दृष्टिगत गर्दै सबै प्रकारका ज्ञान र सिप प्राप्त गर्न तथा विभिन्न माध्यमबाट अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका ज्ञानसमेत नेपाली भाषामा सिक्न सक्ने बनाउन विद्यालय तहमा नेपाली भाषाको शिक्षण अपरिहार्य छ । त्यसैले विद्यालय तहमा नेपाली भाषालाई अनिवार्य विषयका रूपमा शिक्षण गर्नुपरेको हो । नेपाली भाषा शिक्षणको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीमा नेपाली भाषासम्बद्ध भाषिक सिप एवम् व्यावहारिक र सिर्जनात्मक क्षमताको विकास गराउनु हो ।

प्रस्तुत पाठ्यक्रमको उद्देश्य विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमता अभिवृद्धि गराउनु हो । कक्षा नौ र दस पूरा गरेका विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई विद्यालय तहको समाप्तिपछि अन्य क्षेत्रमा लाग्ने तथा उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्नेहरूको आधारभूमिका रूपमा नेपाली भाषामा सक्षम बनाउने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको हो । माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) पूरा गर्दा विद्यार्थीहरूले नेपाली विषयमा प्राप्त गर्ने तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलाई यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ । पाठ्यक्रममा विद्यार्थीमा बोध एवम् अभिव्यक्तिगत क्षमताको विकासका लागि उपयुक्त विधा र क्षेत्र निर्देश गरिएको छ । यसमा प्रयोजनपरक भाषिक सिप विकास र कार्यमूलक व्याकरणमा विशेष ध्यान दिइएको छ । तदनुसृत सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन विधि पनि समेटिएका छन् । यस पाठ्यक्रममा निम्नलिखित पक्षहरूलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ :

- समयसापेक्ष जीवनोपयोगी एवम् सक्षमतामा आधारित भाषिक सिप
- पाठगत विविधताको प्रस्तुति र कार्यमूलक व्याकरण
- स्तरानुरूपका पाठ्यवस्तुको छनोट एवम् स्तरण
- विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइमा आधारित सहजीकरण प्रक्रिया
- प्रयोजनपरक भाषिक सिप र सिकाइमा जोड
- खोजपरक, परियोजनामूलक तथा सिर्जनात्मक भाषिक अभ्यासमा जोड
- भाषिक सामर्थ्य र सम्पादनका रूपमा भाषिक सिपको विकासमा जोड
- व्याकरणलाई भाषा प्रयोगको आधारका रूपमा सैद्धान्तिकभन्दा रचनात्मक बनाउने प्रयत्न
- स्वतन्त्र पठन र रचना कौशलको विकासमा जोड

- सिपगत सक्षमता परीक्षणमा आधारित भाषिक मूल्याङ्कन

२. तहगत सक्षमता

यस तहका अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सक्षमता प्राप्त गर्न समर्थ हुने छन् :

१. विविध विषय क्षेत्रका मौखिक सामग्रीको बोध र अभिव्यक्ति
२. विविध विषय क्षेत्रका लिखित सामग्रीको सुरुचिपूर्ण पठन र बोध
३. पाठगत सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको पहिचान, बोध र प्रस्तुति
४. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति
५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यअनुकूलको लेख्य अभिव्यक्ति
६. दैनिक व्यावहारिक लेखनमा दक्षता प्रदर्शन
७. सिर्जनात्मक र प्रतिक्रियापरक अभिव्यक्ति कौशल
८. अन्तरसांस्कृतिक एवम् भाषिक मूल्यप्रतिको सचेतता र सम्मानजनक भाषिक व्यवहार
९. तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक अभिव्यक्ति कौशल
१०. खोज तथा परियोजनामा आधारित लेख र रचनाको सिर्जना
११. समालोचनात्मक चिन्तनसहितको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

विषयक्षेत्र	कक्षा : एघार	कक्षा : बाह्र
(क) सुनाइ र बोलाइ सिप	<ol style="list-style-type: none"> १. उच्चरित हुने वर्णहरूको पहिचान गरी शुद्ध उच्चारण गर्न २. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य सामग्री सुनेर तार्किक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न ४. सन्दर्भअनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक अभिव्यक्ति गर्न ५. देखेसुनेका, पढेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न ६. सामाजिक, सांस्कृतिक सन्दर्भ, वक्ताको अवस्था तथा संवेगका आधारमा प्रतिक्रिया दिन 	<ol style="list-style-type: none"> १. शब्द सुनी अक्षरीकरणसहित शुद्ध उच्चारण गर्न २. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य क्षेत्रका अभिव्यक्ति सुनेर विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न ४. सन्दर्भअनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ५. देखेसुनेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न ६. सामाजिक सन्दर्भ, प्रसङ्ग, वक्ताको अवस्था, अभिवृद्धि र संवेग तथा भाषाको प्रयोजनपरक भेदका आधारमा शिष्टतापूर्वक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न

		७. औपचारिक कार्यक्रममा सहभागी भई आफ्ना विचार प्रभावकारी रूपमा व्यक्त गर्न
(ख) पढाइ सिप	<p>१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न</p> <p>२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न</p> <p>३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे र अर्थबोधका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न</p> <p>४. लिखित सामग्रीको सस्वर तथा मौन पठनद्वारा पढाइको गति विकास गर्न</p> <p>५. लिखित सामग्रीका आधारमा सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको बोध गरी पढ्न</p> <p>६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न</p> <p>७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न</p> <p>८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न</p>	<p>१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न</p> <p>२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दको सन्दर्भअनुसार वाक्यमा प्रयोग गर्न</p> <p>३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे, उच्चारण, स्रोत, शब्दवर्ग, बनोट र अर्थ पहिचानका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न</p> <p>४. लिखित सामग्रीको द्रुतपठन गर्न</p> <p>५. लिखित सामग्री भाव विश्लेषण गर्न सक्ने गरी पढ्न</p> <p>६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न</p> <p>७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न</p> <p>८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, विश्लेषण, गरी प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न</p>
ग) लेखाइ सिप	<p>१. नेपाली वर्णको पहिचान र वर्गीकरण गरी लेख्न</p> <p>२. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न</p> <p>३. मौखिक एवम् लिखित अभिव्यक्तिको बुँदाटिपोट गर्न र सारांश लेख्न</p> <p>४. व्यावहारिक लेखन (घरायसी पत्र, निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, सम्मानपत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदना) गर्न</p> <p>५. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न</p> <p>६. कुनै पनि विषय शीर्षकमा अर्थपूर्ण, क्रमबद्ध तथा प्रभावकारी रूपमा अनुच्छेद रचना गर्न</p> <p>७. पाठको प्रकृतिअनुसार विषय क्षेत्र, संरचना (आदि, मध्य र</p>	<p>१. शब्दमा रहेका अक्षर संरचना छुट्याई लेख्न</p> <p>२. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न</p> <p>३. विज्ञान, प्रविधि, सामाजिक शास्त्र, वाणिज्य कानून आदि क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रयोजनपरक लेखन गर्न</p> <p>४. व्यावहारिक लेखन गर्न (व्यावसायिक पत्र, भरपाई, तमसुक, करारनामा, मन्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी तथा बैठक निर्णय, विज्ञप्ति, बोलपत्र र सम्पादकलाई चिठी</p>

<p>अन्त्यको शृङ्खला), घटना, चरित्र, परिवेश, भाव, लयबोध गरी लेख्न</p> <p>८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न</p> <p>९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न</p> <p>१०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र स्वतन्त्र सिर्जना गर्न</p> <p>११. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेख्न</p>	<p>लेखन)</p> <p>५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यमा आधारित भई लिखित अभिव्यक्ति दिन</p> <p>६. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न</p> <p>७. पाठको प्रकृतिअनुसार सन्दर्भको अनुमान, संरचना पहिचान, घटना वर्णन, भावबोध, तार्किक विश्लेषण गरी लेख्न</p> <p>८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न</p> <p>९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न</p> <p>१०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र स्वतन्त्र सिर्जना गर्न</p> <p>११. विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्रकाशित सामग्री तथा पुस्तक र लेख रचना पढी प्रतिबिम्बात्मक लेखन गर्न</p> <p>१२. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेख्न</p>
--	---

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

(क) कक्षा : ११

क्र सं	विधा/ पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व
१.	कविता (पद्य)	देशभक्ति	<ul style="list-style-type: none"> कविताको संरचना विषयको क्रम, भाषा, लय आदिको बोध देशभक्ति, संस्कृति र भाषासम्बन्धी पद्यांशको बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कविताको लयबद्ध वाचन कवितालाई गद्यमा रूपान्तरण कविता सिर्जना (अनुकरणात्मक लेखन) 	(अ) नेपाली कथ्य र लेख्य वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) को पहिचान (आ) उच्चार्य व्यञ्जन वर्णको पहिचान र प्रयोग (स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व)

२.	कथा	सामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथाका घटनाहरूको टिपोट कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक) 	<p>(अ) मूल र व्युत्पन्न शब्दको पहिचान</p> <p>(आ) शब्द स्रोत : तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द</p> <p>(इ) शब्दकोशीय प्रयोग</p>
३.	निबन्ध	सांस्कृतिक (आत्मपरक)	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना (अनुच्छेद योजना, विषय प्रस्तुतिको क्रम, भाषाशैली आदि) को बोध निबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट र सार लेखन स्थानीय समाजमा प्रचलित चाडपर्वको वर्णन गरी निबन्ध लेखन तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक लेखन 	पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापद) को प्रयोगात्मक पहिचान
४.	जीवनी	(राष्ट्रिय)	जीवनीको संरचना (जीवन विषयक घटना शृङ्खला, अनुच्छेद योजना, भाषा आदि) को बोध	<ul style="list-style-type: none"> जीवनीमा प्रस्तुत घटनाक्रमको वर्णन आफ्नो समाजमा प्रतिष्ठित कुनै व्यक्तिको जीवनी लेखन जीवनीबाट प्राप्त सन्देश/शिक्षाको अभिव्यक्ति 	<p>(अ) पदवर्ग (नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक र निपात) को प्रयोगात्मक पहिचान</p> <p>(आ) शब्द रूपायन</p>
५.	पत्र लेखन	घरायसी	<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, ढाँचा, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनमा प्रस्तुत विषयवस्तु र ढाँचाको टिपोट विषयको प्रस्तुति निर्दिष्ट विषयमा पत्र लेखन निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, अभिनन्दनपत्र, सम्मानपत्र, सूचना, 	लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग (पूर्णविराम, अर्धविराम, कोष्ठक, विकल्पबोधक/तिर्यक, प्रश्नवाचक, उद्धरण, विस्मयसूचक/उद्गार, निर्देशक, योजक, छुट चिह्न/काकपदी चिह्न,

				विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदनाको ढाँचा र शैलीको अध्ययन तथा लेखन अभ्यास	
६.	कथा	मनोवैज्ञानिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथाका घटनाहरूको टिपोट कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन पढेका नयाँ कथाका बारेमा प्रस्तुति लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक) 	(अ) वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (आ) भाषिक प्रयोगमा पदयोग र पदवियोगको पहिचान र प्रयोग
७.	निबन्ध	प्राकृतिक (वस्तुपरक)	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध निबन्धको शैली र ढाँचाको अध्ययन 	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, सारांश प्रकृति तथा वातावरणको वर्णन गरी निबन्ध लेखन खोज तथा परियोजनामा आधारित भई समालोचनात्मक चिन्तनसहितको लेखन 	उपसर्गद्वारा शब्दनिर्माण (अ) अ, अन, कु, बि, बे, बद, गैर, ना (आ) अति, अधि, अनु, अप, अभि, अव, आ, उत्, उप, दुर, दुस्, नि, निर, निस्, परा, परि, प्र, प्रति, वि, सम्, सु
८.	लघुनाटक	सामाजिक / मनोवैज्ञानिक	<ul style="list-style-type: none"> नाटकको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, मञ्चीयता, चरित्र, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> नाटकका प्रमुख पात्रको चरित्र वर्णन नाटकका घटना तथा परिवेशको वर्णन नाटकको संवादात्मक अभिनय (विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ) संवाद लेखन प्रतिवेदन लेखन (कार्यक्रम, भ्रमण, घटना) 	प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: (क) अक्कड, अत, अन्त, आइ, आई/याई, आउ, आली, आलु, आवट, आहा/याहा, इया, (ख) इयार, इलो, ई, उवा, ए, एली, ओ, ओट, औली/यौली, पन/पना, ली, ले
९.	स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सासम्बन्धी रिपोर्ताजमूलक रचना		<ul style="list-style-type: none"> रिपोर्ताजको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को 	<ul style="list-style-type: none"> रिपोर्ताजमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, टिप्पणी लेखन 	प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: अक, अन, अनीय, इक, इत, ई, ईन/ईण, ईय, क, तर, तम, तव्य, ता,

		<ul style="list-style-type: none"> बोध रिपोर्ताजमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध रिपोर्ताजको ढाँचा र शैलीको अध्ययन 	<ul style="list-style-type: none"> स्वास्थ्य, योग र चिकित्साको वर्णन गरी रिपोर्ताज लेखन रिपोर्ताजमा प्रयुक्त कठिन शब्दबाट वाक्य रचना प्रतिवेदन लेखन ढाँचा र शैलीको अध्ययन र लेखन अभ्यास 	ति, त्व, मय, मान्, वान्, य
१०	कृषि, वन तथा वातावरणसम्बन्धी संवादात्मक रचना	<ul style="list-style-type: none"> संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास 	समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (अव्ययीभाव, कर्मधारय, तत्पुरुष, द्वन्द्व, द्विगु, बहुव्रीहि (समास र विग्रहसमेत)
११.	पर्यटनसम्बन्धी दैनिकी रचना	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठको बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) निर्दिष्ट पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठसँग सम्बन्धित रचना बुँदाटिपोट र सारांश लेखन दैनिकी लेखन अनुकरणात्मक लेखन 	(अ) द्वित्व प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (पूर्ण, आंशिक र आपरिवर्तित द्वित्व) (आ) सन्धि र सन्धि भएका शब्दको पहिचान
१२.	जलस्रोत र ऊर्जासम्बन्धी वक्तृतात्मक रचना	<ul style="list-style-type: none"> वक्तृताको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> वक्तृतामा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति निर्दिष्ट विषयमा वक्तृता लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको 	(अ) उद्देश्य र उद्देश्य विस्तार तथा विधेय र विधेय विस्तार, पहिचान र प्रयोग (आ) व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा वाक्य परिवर्तन (लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर) (इ) कथन (प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष) (ई) ध्रुवीयता (करण, अकरण)

			अभ्यास • वक्तृता / वादविवाद आयोजना • विभिन्न ढाँचामा प्रतिवेदन लेखन	
--	--	--	---	--

(ख) कक्षा : १२

क्रम सङ्ख्या	पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व
१.	कविता (गद्य कविता)	सामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> कविताको संरचना (विषयको क्रम, भाषा, शैलीको बोध आदि) गद्य कविताको लयबोध 	<ul style="list-style-type: none"> कवितालाई अनुच्छेदमा रूपान्तर कविताको लयबद्ध वाचन कविता सिर्जनाको अभ्यास 	नेपाली अक्षरको पहिचान र उच्चारण अभ्यास
२.	कथा	ऐतिहासिक/पौराणिक/ सांस्कृतिक	<ul style="list-style-type: none"> कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> कथामा प्रयुक्त घटनाहरूको सिलसिलाबद्ध टिपोट निर्देशित वा स्वतन्त्र कथा लेखन अभ्यास विद्युतीय तथा सञ्चार माध्यममा प्रकाशित कथाहरूको अध्ययन र प्रभावको प्रस्तुति 	पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण र अव्यय) को पहिचान र प्रयोग
३.	निबन्ध	नियात्रा	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, 	<ul style="list-style-type: none"> आफूले गरेको कुनै यात्राको वर्णन निबन्ध लेखन 	(अ) पदसङ्गति (क) लिङ्ग (ख) वचन (ग) पुरुष

			<p>अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध</p> <ul style="list-style-type: none"> निबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध 	<ul style="list-style-type: none"> विद्युतीय सञ्चार माध्यम र प्रकाशित उपयोगी लेख रचनाहरूको अध्ययन र त्यसबाट प्राप्त विषयवस्तु, सन्देश आदिको प्रस्तुति तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक लेखन 	<p>(घ) आदर (सामान्य, मध्यम, उच्च) (आ) शब्द रूपायन</p>
४.	पत्र लेखन (व्यावसायिक)		<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, ढाँचा, भाषाशैली आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> पत्र लेखनमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट विषयको प्रस्तुति निर्दिष्ट विषयमा पत्र लेखन भरपाई, तमसुक, करारनामा, मञ्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी, बैठक निर्णय, विज्ञापन, सूचना, विज्ञप्ति, बोलपत्र, सम्पादकलाई चिठीको ढाँचा र शैलीको अध्ययन र लेखन अभ्यास विद्युतीय सञ्चार माध्यममा 	<p>(अ) वाक्यको पहिचान र प्रयोग (क) सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग (ख) निर्धारित कथाबाट सरल, मिश्र र संयुक्त वाक्यको पहिचान र वाक्यान्तरण</p>

				उपलब्ध प्रयोजनपरक सामग्रीको अध्ययन र लेखन अभ्यास	
५.	उपन्यासको अंश	सामाजिक	<ul style="list-style-type: none"> उपन्यास अंशको संरचना (विषय, परिच्छेद योजना, घटना शृङ्खला, पात्र, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध शब्दभण्डारको बोध 	<ul style="list-style-type: none"> उपन्यास अंशको विषयवस्तु वर्णन उपन्यासको अंशका प्रमुख पात्रको चरित्र वर्णन उपन्यासको अंशको घटना तथा परिवेशको वर्णन आफूले अध्ययन गरेको कुनै एक उपन्यासको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति 	क्रियाका काल (भूत, अभूत) पक्ष : अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात, अभ्यस्त (आ) नेपाली वर्णविन्यासको प्रयोगात्मक अभ्यास
६.	जीवनी	अन्तर्राष्ट्रिय	<ul style="list-style-type: none"> जीवनीको संरचना (जीवन विषयक घटना शृङ्खला, अनुच्छेद योजना, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> जीवनीमा प्रस्तुत घटनाक्रमको वर्णन आफ्नो समाजमा प्रतिष्ठित कुनै व्यक्तिको जीवनी लेखन खोज तथा परियोजनामा आधारित भई समालोचनात्मक 	क्रियाका भाव : सामान्य, आज्ञा, इच्छा, सम्भावना, सङ्केत

				चिन्तनसहितको लेखन	
७.	गीति कविता	सामाजिक /सांस्कृतिक	<ul style="list-style-type: none"> ● कविताको संरचना (विषयको क्रम, भाषा, लय आदि) को बोध ● पद्य र गद्य कविताको लयबोध ● गजलको संरचना बोध 	<ul style="list-style-type: none"> ● कविताको लयबद्ध वाचन ● गीति कविता सिर्जना ● विद्युतीय सञ्चारमा उपलब्ध मुक्तक तथा कवितात्मक सामग्रीको अध्ययन र कक्षामा प्रस्तुति ● गजलको रचना 	उपसर्ग र प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माणसम्बन्धी अभ्यास
८.	कथा	समाज मनोवैज्ञानिक	<ul style="list-style-type: none"> ● कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध 	<ul style="list-style-type: none"> ● कथामा वर्णित घटनाको सिलसिलाबद्ध टिपोट ● कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन ● कथा सिर्जनाको अभ्यास ● आफूले अध्ययन गरेको कम्तीमा कुनै एक उपन्यासको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति 	द्वित्व र समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माणसम्बन्धी अभ्यास
९.	सञ्चार ,	● आख्यानको	● आख्यानमा वर्णित घटनाको सिलसिलाबद्ध		कारक र विभक्तिको पहिचान र प्रयोग

	विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी आख्यानात्मक रचना	संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध	टिपोट <ul style="list-style-type: none"> ● आख्यानका पात्रहरूको चरित्र वर्णन ● कथा सिर्जनाको अभ्यास ● आफूले अध्ययन गरेको कुनै एक आख्यानको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति 	(अ) कारकका सरल र तिर्यक् रूप (आ) कारकका प्रकार : कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान, अधिकरण (इ) विभक्तिको प्रयोग
१०.	समाज, संस्कृति र शिक्षासम्बन्धी संवादात्मक रचना	● संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध	● संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट ● हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति ● निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय ● शिक्षा र सांस्कृतिक शीर्षकमा वक्तव्य, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास	(क) वाक्य संश्लेषण र विश्लेषण (ख) वाच्य (कर्तृ, कर्म, भाव) को पहिचान र प्रयोग
११.	कानून, प्रशासन र व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रबन्धात्मक रचना	● प्रबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध ● प्रबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध	● प्रबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, सारांश ● प्रकृति तथा वातावरणको वर्णन गरी प्रबन्ध लेखन ● प्रबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दबाट वाक्य रचना ● बैठक (माइन्ट) को उपस्थिति तथा निर्णय एवम् भरपाई, मुचुल्का र प्रशासनिक टिप्पणीको नमुना लेखन ● व्यक्तिगत विवरण (बायोडाटा) लेखन	(अ) पदक्रम (क) सामान्य पदक्रम (ख) विशिष्ट पदक्रम (आ) लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग

१२.	अर्थ, उद्योग र वाणिज्यसम्बन्धी रिपोर्टा जमूलक रचना	<ul style="list-style-type: none"> रिपोर्टाज पाठको बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) रिपोर्टाज पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध विभिन्न पत्रिकामा प्रकाशित रिपोर्टाजको अध्ययन र प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> निर्दिष्ट पाठसँग सम्बन्धित रचना बुँदाटिपोट र सारांश लेखन निर्दिष्ट अनुच्छेदको उत्तर लेखन अनुकरणात्मक लेखन विद्युतीय सञ्चार माध्यममा आधारित विविध लेखन अभ्यास 	(अ) उक्ति परिवर्तन (आ) उद्देश्य र विधेय विस्तार (इ) शब्दकोशीय प्रयोग
जम्मा				

५. विधाको क्षेत्र तथा कार्यघण्टा

कक्षा ११				कक्षा १२		
क्र.स	विषय	पाठ सङ्ख्या	पाठ्यघण्टा	विषय	पाठ सङ्ख्या	पाठ्यघण्टा
१.	साहित्यिक					
१.१	कविता (पद्य)	१	७	कविता (गद्य र गीति)	२	१४
१.२	कथा (सामाजिक र मनोवैज्ञानिक)	२	१६	कथा (ऐतिहासिक/पौराणिक/सांस्कृतिक र समाज मनोवैज्ञानिक)	२	१४
१.३	निबन्ध (आत्मपरक र वस्तुपरक)	२	१४	निबन्ध (नियात्रा)	१	७
१.४	जीवनी (राष्ट्रिय)	१	७	पत्र रचना (व्यावसायिक)	१	८

१.५	पत्र रचना (घरायसी)	१	८	उपन्यासको अंश (सामाजिक)	१	१४
१.६	लघु नाटक (सामाजिक/ मनोवैज्ञानिक)	१	११	जीवनी (अन्तर्राष्ट्रिय)	१	७
२. प्रयोजनपरक						
२.१	स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा सम्बन्धी रिपोर्ताजमूलक रचना	१	८	सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधिसम्बन्धी आख्यानतात्मक रचना	१	८
२.२	कृषि, वन तथा वातावरणसम्बन्धी संवादात्मक रचना	१	८	समाज, संस्कृति र शिक्षासम्बन्धी संवादात्मक रचना	१	८
२.३	पर्यटनसम्बन्धी दैनिकी रचना	१	८	कानून, प्रशासन र व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रबन्धात्मक रचना	१	८
२.४	जलस्रोत र ऊर्जासम्बन्धी वक्तृतात्मक रचना	१	९	अर्थ, उद्योग तथा वाणिज्यसम्बन्धी रिपोर्ताजमूलक रचना	!	*
	जम्मा पाठ सङ्ख्या	१२		जम्मा पाठ सङ्ख्या	१२	९६

द्रष्टव्य :

- (क) विधाको माध्यमबाट विद्यार्थीले बोध, अभिव्यक्ति र भाषातत्त्वअन्तर्गतका विषयवस्तुको सिकाइ गरी भाषिक सिपहरू र भाषिक कार्यहरूमा आवश्यक सक्षमताको विकास गर्नेछन् ।
- (ख) रिपोर्ताजमूलक रचना भनेको कुनै पनि विषयमा गरिएको खोजमूलक र आख्यानतात्मक संरचना भएको तथ्यमा आधारित समसामयिक प्रचलित लेखन हो ।
- (ग) पाठ्यपुस्तक विकास गर्दा प्रयोजनपरक रचनाहरूलाई साहित्यिक विधासँग सम्बन्धित पाठहरूको विचमा आवश्यकतानुसार क्रम मिलाएर राख्नुपर्ने छ ।
- (घ) विधाको क्षेत्र तथा क्रम र विस्तृतीकरणमा उल्लेख भएका पाठहरूमा प्रयोग भएका आधारमा उपयुक्तताअनुसार शब्दभण्डारको अभ्यास गराउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि पर्यायवाची शब्द, विपरीतार्थी शब्द, अनुकरणात्मक शब्द, अनेकार्थी शब्द, श्रुतिसमभिन्नार्थक शब्द, सङ्क्षिप्त शब्द, उखान टुक्का, लघुतावाची शब्द, सिङ्गो शब्द, समूहवाचक शब्द, पारिभाषिक/ प्राविधिक जस्ता शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगको अभ्यास गराउनु अपेक्षित छ । पाठमा प्रयुक्त भएका शब्दहरूलाई केन्द्रबिन्दु मानी विभिन्न विषयक्षेत्रका शब्दभण्डारको विकास गराउने दृष्टिकोण यसमा राखिएको छ । शब्दका विभिन्न अर्थ सम्बन्धहरू र विषयक्षेत्रगत विविधतालाई ख्याल राखी शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगमा जोड दिइने छ । यस क्रममा प्रयुक्त र तत्सम्बन्धी उखान टुक्काहरूको प्रयोगलाई पनि समावेश गरिने छ ।
- (ङ) यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयन र शिक्षण सिकाइका क्रममा सिर्जनात्मक सोचाइ/चिन्तन, समस्या समाधान, विद्युतीय सञ्चार सिप, सहकार्य र स्वव्यवस्थापन, खोज, अन्वेषण, तार्किकता जस्ता भाषा सम्बद्ध जीवनोपयोगी सिपहरूलाई यथासम्भव एकीकृत गरिने छ ।

६.सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सिकाइ सहजीकरण पाठ्यक्रमलाई कक्षाकोठामा प्रभावकारी रूपमा हस्तान्तरण गर्ने विधि हो । भाषा शिक्षणमा भाषिक सिपको विकासका लागि सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपरिहार्य हुन्छ । भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीलाई

सक्रिय गराएर सिकाइलाई विद्यार्थीकेन्द्रित बनाउनुपर्छ । यसका लागि कक्षाकोठामा बहुभाषिक, स्थिति भएमा पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणका विधिमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया पाठ्यक्रमको उद्देश्य, विषयवस्तु, विद्यार्थीको पृष्ठभूमि, स्थानीय स्रोत साधनको उपलब्धता आदिमा निर्भर हुन्छ । यो व्यक्तिगत र सामूहिक अभ्यासमा पनि आधारित हुन्छ । यस पाठ्यक्रममा सिकाइ सहजीकरणका सिपमा आधारित विधागत शिक्षणमा जोड दिइने छ । भाषा शिक्षण भाषाका सिपहरूको शिक्षण हो । भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपको एकीकृत शिक्षण गरेर नै भाषाको शिक्षण गरिन्छ । साहित्यिक विधा तथा प्रयोजनपरक पाठका माध्यमबाट भाषिक सिपको शिक्षण गर्नु भाषा सिकाइको मूल पक्ष हो । भाषा शिक्षणमा साहित्यिक विधा र प्रयोजनपरक भेदहरूको निम्नअनुसार उपयोग गरिन्छ :

(क) कविता

कविता भाषाको लययुक्त भेद हो । कविताको शिक्षण गर्दा लयबोध, शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्य) बोध, भावबोध, व्याख्या जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । कविता शिक्षण गर्दा पूर्व तयारी, पठन/श्रवण र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पठन पृष्ठभूमि, उद्देश्य निर्धारण, प्रश्नको सूची, प्रश्नोत्तर, भावबोध जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । यसका लागि नमुना कविता दिई अनुकरणात्मक लेखन गराउने र सिर्जनात्मक अभ्यास पनि गराउनुपर्दछ ।

(ख) कथा

कथा आख्यानात्मक विधा हो । आख्यानात्मक स्वरूपका कारण कथा रुचिपूर्ण हुन्छ । कथा शिक्षण गर्दा उच्चारण, गति, यतिसहित हाउभाउपूर्ण पठन गराइन्छ । कथाबाट कथाकथन, घटना वर्णन, घटना टिपोट, बोध, प्रश्नोत्तर, भाव वर्णन र अनुकरणात्मक तथा स्वतन्त्र सिर्जनात्मक अभ्यास गराउनुपर्छ । पठन क्रियाकलापलाई योजनाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गराउन कथा विधा उपयोगी हुन्छ । कथा शिक्षण गर्दा पूर्वपठन, पठन र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पूर्वानुमान गर्ने, सहकार्यात्मक पठन, छलफल र प्रस्तुतीकरण गर्ने तथा प्रश्न निर्माण गराउने क्रियाकलाप पनि गराउनुपर्छ ।

(ग) निबन्ध

निबन्ध गद्य विधा हो । निजात्मक र वस्तुपरक अनुभूतिका लागि निबन्ध उपयुक्त विधा हो । निबन्ध शिक्षण गर्दा शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, पठनबोध, विषयबोध, बुँदाटिपोट, व्याख्या, सारांश, प्रश्नोत्तर, अनुच्छेद लेखन र स्वतन्त्र लेखन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । यो लेखाइ सिप विकासका लागि उपयुक्त विधा हो । परियोजना कार्य, घटना अध्ययन, कक्षा छलफल र प्रस्तुतीकरण जस्ता क्रियाकलाप गराएर निबन्ध लेखन क्रियाकलाप गराउनुपर्छ ।

(घ) जीवनी

जीवनी भाषाको गद्य भेद हो । जीवनीबाट विद्यार्थीलाई घटना वर्णन, घटना लेखन, बुँदाटिपोट, प्रश्नोत्तर, सारांश लेखन र जीवनी लेखन जस्ता अभ्यास गराउनुपर्छ । जीवनी लेखनसँग सम्बद्ध गराएर अन्तर्वाता, परियोजना कार्य, घटना अध्ययन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । जीवनी शिक्षणबाट मूलतः भाषाका पढाइ र लेखाइ सिपको विकास हुने भए पनि लेखन अभ्याससम्बन्धी क्रियाकलाप बढी प्रभावकारी हुन्छ । यसका लागि नमुना जीवनी प्रस्तुत गर्दै अनुकरणात्मक जीवनीमा अभ्यास गराई स्वतन्त्र अभ्यास गराउनुपर्छ ।

(ड) रूपक

रूपक भनेको अभिनयात्मक विधा हो । यसमा पात्रले परिस्थिति, अवस्था, विषयवस्तु र व्यक्ति विशेषको चारित्रिक भूमिकालाई ध्यानमा राखेर हाउभाउसहित भूमिका निर्वाह गर्छ । यो कथ्य भाषासँग सम्बन्धित भएकाले मौखिक अभिव्यक्तिका माध्यमले व्यक्तिका भावना, चारित्र आदिको प्रदर्शन गरिन्छ । नाटक, एकाङ्की, संवाद, वादविवाद, मनोवाद, वक्तृता आदिका माध्यमबाट रूपकीय प्रस्तुति गरिन्छ । तसर्थ रूपकको प्रकारअनुसार हाउभाउ प्रदर्शन गरी विचारको प्रस्तुतीकरण र व्यवहार गर्ने, अभिनयात्मक ढङ्गबाट अरूले गरेका व्यवहारको अनुकरण गर्ने, जीवन्त रूपमा मौखिक भाषाको प्रयोग गर्ने, तार्किक क्षमताको विकास गर्ने जस्ता क्रियाकलापबाट रूपक शिक्षण गर्नुपर्छ । साथै अभिनयात्मक कलाका अतिरिक्त रूपक विधाबाट अन्य भाषिक सिपको पनि अभ्यास गराउन सकिन्छ ।

(च) प्रयोजनपरक पाठहरू

दैनिक जीवनमा प्रयोगमा आउने विभिन्न समसामयिक विषयक्षेत्रका ज्ञान, सिप एवम् विविध प्राविधिक र पारिभाषिक शब्दका माध्यमबाट भाषा सिकाइमा सहजता प्रदान गर्नका लागि यस तहमा प्रयोजनपरक रचनाहरू समावेश गरिएको छ । यसमा सिकारुका दैनिक जीवनयापन र व्यावसायिक क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप, अभिवृद्धि, मूल्य र काम गर्ने तत्परतालाई व्यावहारिक रूपले उपयोग गर्न सक्ने गरी स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा, कृषि, वन तथा वातावरण, पर्यटन, जलस्रोत र ऊर्जा, सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि, समाज, संस्कृति र शिक्षा, कानून, प्रशासन र व्यवस्थापन, अर्थ, उद्योग र वाणिज्य जस्ता विषयमा आधारित रचनालाई समावेश गरिएको छ । यस्ता रचनाका माध्यमबाट विद्यार्थीले वाणिज्य, अर्थ, विज्ञान, स्वास्थ्य, कानून, शिक्षा, योग जस्ता विषयको रचनात्मक, प्रयोजनपरक भाषिक प्रयोग र संरचनाको अभ्यास गराइने छ । प्रयोजनपरक पाठहरूलाई रोचक बनाउनका लागि साहित्यिक विधाका रूपमा प्रस्तुत गरिने छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा विभिन्न प्रयोजनपरक शीर्षक दिई तिनमा अनुकरणात्मक, निर्देशनात्मक र स्वतन्त्र लेखनको अभ्यास गराइन्छ । उदाहरणमा आधारित पाठ वा रचनाको अभ्यास, पाठको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति, समूह छलफल र प्रस्तुतीकरण, परियोजना र खोजमूलक कार्य गराउने अभ्यास गराउनुपर्दछ । त्यस्तै आवश्यकतानुसार प्रचलित र सान्दर्भिक विद्युतीय सञ्चार माध्यममा उपलब्ध उपयोगी सामग्रीको अध्ययन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्छ ।

७. सिकाइ सहजीकरणका लागि आवश्यक शैक्षणिक सामग्री

८. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन गर्दा निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुई किसिमका प्रक्रिया अपनाइने छ । निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गर्दा आन्तरिक र बाह्य गरी दुई तरिका अवलम्बन गरिने छ । निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा उपयोग गरिएका विभिन्न प्रक्रिया, साधनहरू तथा तिनको अभिलेखीकरणलाई समेत आधार बनाउन सकिने छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै निरन्तरता मानिने भएकाले यसलाई निरन्तर मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । स्तरोन्नति तथा कक्षोन्नतिका लागि शैक्षिक सत्रको अन्तमा निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अन्तिम परीक्षाका माध्यमबाट गरिने छ । निर्माणात्मक वा निरन्तर मूल्याङ्कनमा क्षेत्रीय अध्ययन, परियोजना कार्य, अध्ययन भ्रमण, घटना अवलोकन तथा अध्ययन, सिर्जनात्मक तथा रचनात्मक कार्य, विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्राप्त सान्दर्भिक सामग्रीको अध्ययन र प्रस्तुति, सिकारुका कार्यकलापको निरीक्षण, व्यक्तिगत र सामूहिक छलफल, लिखित परीक्षा, हाजिरीजवाफ, प्रश्नोत्तर, कक्षाकार्यको परीक्षण, भाषिक व्यवहारको निरन्तर अवलोकन र तिनको अभिलेखीकरण जस्ता साधनहरूको उपयोग गरिने छ ।

यस तहको विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया अक्षराङ्कन पद्धतिका आधारमा गरिने छ । नेपाली भाषाको मूल्याङ्कनमा सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिमा लेखिएका भाषिक सिपको मापन गरिने छ । विद्यार्थीको भाषिक सिपगत सक्षमताको मापन गर्ने प्रश्नहरूको निर्माण गर्दा व्याकरण र शब्दभण्डारसम्बन्धी प्रश्नहरूसमेत भाषिक एकाइ र रचनामा केन्द्रित गरिने छ । व्याकरणको मूल्याङ्कन कार्यमूलक प्रकृतिको हुने छ । प्रश्नहरू विद्यार्थीको भाषिक दक्षताका अतिरिक्त रचनात्मक र समालोचनात्मक क्षमतालाई पनि सम्बोधन गर्ने खालका हुने छन् । कक्षा ११ को मूल्याङ्कन विद्यालय स्तरबाट सञ्चालन गरिने छ । कक्षा १२ को मूल्याङ्कन आन्तरिक र बाह्य दुवै हुने छ । आन्तरिक २५ प्रतिशत र बाह्य ७५ प्रतिशत भारको मूल्याङ्कन हुने छ । मूल्याङ्कन प्रक्रियाको विस्तृत ढाँचा तल दिइएको छ :

मूल्याङ्कनका क्षेत्र र अङ्कभार वितरण

(अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन

क्र.सं	क्षेत्र	अङ्कभार
१.	कक्षा सहभागिता	३
३.	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	४
४.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	१८
	जम्मा	२५

आन्तरिक मूल्याङ्कनको विस्तृतीकरण

क्र.सं	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सहभागिता	कक्षा सहभागिता	३	विद्यार्थीको दैनिक हाजिरीको अभिलेखलाई आधार लिने भाषिक सिप विकासका लागि व्यक्तिगत, युगल र समूहगत आदि कक्षागत सिकाइ सहभागितालाई आधार मान्ने
२.	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	४	सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिप विकास सम्बद्ध लिखित तथा मौखिक प्रस्तुति, गृहकार्य, कक्षा कार्य वा भाषिक सिप विकाससम्बन्धी परियोजना कार्यको प्रतिवेदन र अन्तरवार्ता (भाइवा) लाई आधार लिने

३.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	(क) सुनाइ	४	रेडियो, क्यासेट, मोबाइल वा अन्य विद्युतीय सामग्रीबाट समाचार, संवाद, साहित्यिक अभिव्यक्ति, वा अन्य सन्देशमूलक गद्यांश सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधी भन्न वा लेख्न लगाउने । वा १५० देखि २०० शब्दसम्मको कुनै गद्यांश वा पद्यांश (अदृष्टांश) सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ।
		(ख) बोलाइ		
		(अ) मौखिक वर्णन/ कथा कथन	४	कुनै विषयवस्तु, चित्र, परिवेश आदि दिएर मौखिक वर्णन गर्न लगाउने (यसरी वर्णन गर्दा वक्ताले बोलेको कुरामा स्पष्टता, शैली, भाषिक स्तर, शुद्धोच्चारण, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा ध्यान दिने) वा कुनै कथा सुनी कथाकथन गर्न लगाउने, घटना, पात्र र परिवेशको वर्णन गर्न लगाउने
		(आ) सस्वरवाचन	४	कुनै पत्रपत्रिका वा कुनै लिखित सामग्रीबाट १५० शब्दसम्मको गद्यांश वा पद्यांश दिएर गति, यति, लय मिलाएर भावानुकूल सस्वरवाचन गर्न लगाउने । (यसरी वाचन गर्दा स्पष्टता, भाषिक शुद्धता, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा विशेष ख्याल गर्ने)
४	त्रैमासिक परीक्षा	त्रैमासिक परीक्षाको अङ्कबाट	६	पहिलो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क र दोस्रो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क
	जम्मा		२५	

द्रष्टव्य : आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारको विस्तृत विवरण आन्तरिक मूल्याङ्कन कार्यविधिकामा आधारमा हुने छ ।

(आ) भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ) कक्षा ११

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषय क्षेत्र	अङ्कभार
१.	वर्ण पहिचान	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	२
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	४
५.	रूपायन र पदसङ्गति	व्याकरण	३
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	शब्दस्रोत र शब्दकोशीय प्रयोग	व्याकरण	२
८.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	३
९.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
१०.	बुँदाटिपोट र सारांश	गद्य रचना	२ + ३ = ५
११.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, रूपक,	८

	छोटो उत्तरात्मक)	प्रयोजनपरक रचना	
१२.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयोजनपरक रचना	४+४=८
१३.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१४.	प्रतिक्रिया लेखन	सामयिक विषय	४
१५.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१६.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन र टिप्पणी	५
जम्मा			७५

कक्षा १२

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषय क्षेत्र	अङ्कभार
१.	अक्षर संरचना	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	३
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	३
५.	कारक र विभक्ति तथा पदसङ्गति	व्याकरण	४
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	४
८.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
९.	बुद्धिपोट र सारांश	गद्य विधा	२+३=५
१०.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित उत्तरात्मक)	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी र प्रयोजनपरक रचना	८
११.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयोजनपरक रचना	४+४=८
१२.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१३.	प्रतिक्रिया लेखन	प्रतिक्रिया	४
१४.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१५.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन	५
जम्मा			७५

द्रष्टव्य

(क) कक्षा ११ र १२ को नेपाली विषयको पाठ्यांश भार प्रतिहप्ता ३ घण्टा र वार्षिक ९६ घण्टी (९६ घण्टा, ३ क्रेडिट आवर) निर्धारण गरिएको छ।

(ख) भाषातन्त्र/व्याकरण शिक्षणका लागि छुट्टै घण्टी नदिई विधागत शिक्षणकै क्रममा एकीकृत रूपमा शिक्षण गर्ने गरी पाठ्यभार वितरण गरिएको छ।

(ग) अपाङ्गता भएका र विशेष सिकाइको आवश्यकता भएका बालबालिकाहरूका लागि उपयुक्त मूल्याङ्कन प्रक्रिया अपनाइने छ । यसका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको परामर्शमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्र/राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट उपयुक्त व्यवस्था हुने छ ।

विशिष्टीकरण तालिका (प्रश्न योजना)

कक्षा : ११
पूर्णाङ्क ७५

समय ३ घण्टा

क्र. स.	परीक्षणीय पाठ्यवस्तु (पढाइ र लेखाइ)	प्रश्नको प्रकृति	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	जम्मा सोधिने प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने प्रश्न	अङ्क भार	स्पष्टीकरण
१.	नेपाली वर्ण पहिचान	पहिचान	१				१	१	३	उच्चार्य ६ ओटा व्यञ्जन वर्ण दिई तिनको स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्वमध्ये कुनै दुई आधारबाट प्रश्न सोध्ने
२.	वर्ण विन्यास	पुनर्लेखन			१		१	१	३	वर्ण, मात्रा र लेख्य चिह्न गरी जम्मा ६ ओटा अशुद्धि भएको चार वाक्यको एउटा अनुच्छेद दिने र शुद्ध गरी पुनर्लेखन गराउने ।
३.	पदवर्ग पहिचान	पहिचान			१		१	१	२	एउटा अनुच्छेद दिई विभिन्न शब्दवर्गका चार शब्दको पदवर्ग पहिचान गर्न लगाउने । यसमा कम्तीमा एउटा शब्द चाहिँ वर्ग विचलन भएको दिने ।
४.	शब्दनिर्माण	पहिचान तथा प्रयोग			३		३	१	४	(क) तत्सम, तद्भव तथा आगन्तुक स्रोतका चार उपसर्ग र तत्सम तथा तद्भव स्रोतका चार प्रत्यय दिई शब्द बनाउन लगाउने (ख) उपसर्ग र प्रत्ययको योगले बनेका कम्तीमा छ ओटा उपसर्ग व्युत्पन्न र छ ओटा प्रत्यय व्युत्पन्न शब्दहरू भएको अनुच्छेद दिई त्यसबाट चार ओटा उपसर्ग व्युत्पन्न र चार ओटा प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द खोजी निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउने (ग) छ ओटा समस्त र छ ओटा द्वित्व शब्दहरू भएको अनुच्छेद दिई त्यसबाट चार ओटा समस्त शब्द र चार ओटा द्वित्व शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउने

५.	रूपायन र पदसङ्गति	पहिचान र प्रयोग			१		१	१	३	छोटो अनुच्छेद दिई व्याकरणात्मक कोटि (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष र भाव) का आधारमा तीन वाक्य दिई रूपायन गर्न लगाउने वा सङ्गति नमिलेका तीन ओटा वाक्य भएको अनुच्छेद दिई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्न लगाउने
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	पहिचान र प्रयोग			२		२	१	५	(क) कुनै एउटा काल, पक्ष, भाव र वाच्य प्रयोग भएको पाँच ओटा वाक्यको अनुच्छेद दिई परिवर्तन गर्न लगाउने (ख) कुनै एक काल, पक्ष, भाव र वाच्यको प्रयोग गरेर पाँच वाक्यमा अनुच्छेद लेख्न लगाउने
७.	शब्द स्रोत र शब्दकोशीय प्रयोग	पहिचान र प्रयोग	१		१		२	१	२	(क) स्वास्थ्य तथा चिकित्सा, कृषि, वन, पर्यटन, जलस्रोत र ऊर्जा विषयमा प्रयुक्त शब्दभण्डार भएको सानो अनुच्छेद दिने र त्यसबाट सम्बन्धित विषयका चार ओटा शब्द पहिचान गरी लेख्न लगाउने (ख) चार ओटा शब्द दिई शब्दकोशको प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाएर लेख्न लगाउने
८.	वाक्यान्तरण	पहिचान र परिवर्तन (ध्रुवीयता, कथन, वाक्य संश्लेषण)			३		३	१	३	(क) करण, अकरण प्रयोग भएका छ ओटा वाक्यको अनुच्छेद दिई एकअर्कामा परिवर्तन गर्न लगाउने (ख) प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष कथन भएका तीन ओटा वाक्य दिई कथन परिवर्तन गर्न लगाउने (ग) छ ओटा छोटो सरल वाक्यहरू भएको अनुच्छेद दिई एउटै वाक्यमा संश्लेषण गर्न लगाउने
९.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना		२			२	२	४+४ = ८	(क) दृष्टांश प्रयोजनपरक पाठबाट १५० शब्दसम्मको गद्यांश दिई तथ्यपरक, निष्कर्षात्मक, अनुमानात्मक र सन्दर्भबोधक चार प्रश्न सोध्ने (ख) अदृष्टांश प्रयोजनपरक पाठको १५० शब्दसम्मको गद्यांशबाट पद पदावलीको अर्थ, प्रयोजनपरक विषय, व्याकरण, पहिचानसहित चार ओटा बहुवैकल्पिक प्रश्न सोध्ने
१०.	बुँदाटिपोट र सारांश	बुँदाटिपोट, संक्षेपीकरण				१	१	१	२+३ = ५	अदृष्टांश कुनै एक अनुच्छेद दिई अनुच्छेदबाट प्रमुख चार ओटा बुँदाटिपोट गरी एक तृतीयांशमा सारांश लेख्न लगाउने
११.	पाठगत बोध	सन्दर्भमा आधारित छोटो उत्तरात्मक		३			३	२	४+४ = ८	निर्धारित कविता, कथा, निबन्ध, जीवनी र रूपकबाट कुनै उद्धरण वा अंश दिई कुनै तीन प्रश्न सोध्ने र दुई ओटाको मात्र उत्तर लेख्न लगाउने
१२.	पाठगत बोध	समीक्षात्मक		२			२	१	८	कथा, कविता, निबन्ध र जीवनीबाट विषयवस्तु, मूलभाव र पात्रसँग सम्बन्धित दुई ओटा प्रश्न सोध्ने र कुनै एउटा प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर लेख्न लगाउने
१३.	निबन्ध लेखन	लामो उत्तर				३	३	१	८	आत्मपरक र वस्तुपरक शैलीका तीन ओटा शीर्षक दिई २५० शब्दसम्मको एउटा निबन्ध लेख्न लगाउने
१४.	प्रतिक्रिया लेखन	प्रतिक्रियात्मक उत्तर				२	२	१	४	समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित छोटो अनुच्छेद दिई दुई प्रश्नमध्ये कुनै एक प्रश्नको कम्तीमा १२५ शब्दसम्मको प्रतिक्रिया लेख्न लगाउने

१५.	व्यावहारिक लेखन	रचना				२	२	१	४	निवेदन, व्यावसायिक पत्र र सम्पादकलाई चिठी, सूचना र विज्ञापनमध्ये कुनै एक तथा बधाई, शुभकामना, निमन्त्रणा, श्रद्धाञ्जली, समवेदना मध्येबाट कुनै एक गरी जम्मा दुई ओटा प्रश्न सोधी एउटा प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउने
१६.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	अभिव्यक्ति				२	२	१	५	निर्धारित ढाँचामा घटना, समारोह, स्थलगत भ्रमणमध्ये कुनै एक विषयमा १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन लेख्न लगाउने अथवा कुनै एक समसामयिक विषयमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी लेख्न लगाउने
जम्मा							३१	१८	७५	

विशिष्टीकरण तालिका (प्रश्न योजना)

कक्षा : बार

पूर्णाङ्क ७५

समय ३ घण्टा

क्र. स.	परीक्षणीय पाठ्यवस्तु (पढाइ र लेखाइ)	प्रश्नको प्रकृति	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	सोधने प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने प्रश्न	अङ्क भार	स्पष्टीकरण
१.	अक्षर संरचना पहिचान	पहिचान र प्रयोग	१				१	१	३	बढीमा पाँच अक्षरसम्मका तीन ओटा शब्द दिई तिनको अक्षर संरचना र अक्षर सङ्ख्या लेख्न लगाउने
२.	वर्णविन्यास	पुनर्लेखन			१		१	१	३	वर्ण, मात्रा र लेख्य चिह्न गरी जम्मा छ ओटा अशुद्धि भएका चार वाक्यको एउटा अनुच्छेद दिने र शुद्ध गरी पुनर्लेखन गराउने ।
३.	पदवर्ग	पहिचान			१		१	१	३	एउटा अनुच्छेद दिई विभिन्न शब्दवर्गका छ शब्दको पदवर्ग पहिचान गर्न लगाउने । यसमा कम्तीमा एउटा शब्द चाहिँ वर्ग विचलन भएको दिने ।
४.	शब्दनिर्माण	पहिचान तथा प्रयोग			३		३	१	३	(क) तत्सम, तद्भव तथा आगन्तुक स्रोतका तीन उपसर्ग र तत्सम तथा तद्भव स्रोतका तीन प्रत्यय दिई शब्द बनाउन लगाउने (ख) उपसर्ग र प्रत्ययको योगले बनेका कम्तीमा चार ओटा उपसर्ग व्युत्पन्न र चार ओटा प्रत्यय व्युत्पन्न शब्दहरू भएको अनुच्छेद दिई त्यसबाट तीन ओटा उपसर्ग व्युत्पन्न र तीन ओटा प्रत्यय व्युत्पन्न शब्द खोजी निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउने (ग) चार ओटा समस्त र चार ओटा द्वित्व शब्दहरू भएको अनुच्छेद दिई त्यसबाट तीन ओटा समस्त शब्द र तीन ओटा द्वित्व शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया देखाउन लगाउने
५.	पदसङ्गति तथा कारक र विभक्ति	पहिचान र परिवर्तन			२		२	१	४	(अ) सङ्गति नमिलेका चार ओटा वाक्य भएको अनुच्छेद दिई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा सङ्गति मिलाई पुनर्लेखन गर्न लगाउने (आ) छुट्टाछुट्टै कारक प्रयोग गरी आठ वाक्यमा कुनै विषयको वर्णन भएको अनुच्छेद दिने र प्रयुक्त आठ ओटा वाक्यमा भएका कारकमा रेखाङ्कन गरी कारकको नाम लेख्न लगाउने वा विभिन्न आठ ओटा विभक्ति दिई तिनको प्रयोग गरेर

										कुनै विषयको वर्णन गर्न लगाउने
६.	काल, पक्ष, भाव, वाच्य	पहिचान र प्रयोग			२		२	१	५	(क) कुनै एउटा काल, पक्ष, भाव र वाच्य प्रयोग भएको पाँच ओटा वाक्यको अनुच्छेद दिई परिवर्तन गर्न लगाउने (ख) कुनै एक काल, पक्ष, भाव र वाच्यको प्रयोग गरेर पाँच वाक्यमा अनुच्छेद लेख्न लगाउने
७.	वाक्यान्तरण (वाक्य संश्लेषण र वाक्य विश्लेषण)	पहिचान र प्रयोग			२		२	१	४	(क) निर्धारित कुनै पाठभित्रबाट चार ओटा जटिल वाक्य भएको अनुच्छेद दिई त्यसलाई आठ ओटा सरल वाक्यमा विश्लेषण गर्न लगाउने (ख) निर्धारित कुनै पाठबाट आठ ओटा सरल वाक्य दिई त्यसलाई चार ओटा वाक्यमा संश्लेषण गर्न लगाउने
८.	पठनबोध (प्रयोजनपरक रचना)	बोधात्मक		१			१	१	८	दृष्टांश/अदृष्टांश प्रयोजनपरक पाठबाट २०० शब्दसम्मको गद्यांश दिई तथ्यपरक, निष्कर्षात्मक, अनुमानात्मक र सन्दर्भबोधक चार ओटा प्रश्न सोध्ने
९.	बुँदाटिपोट वा संक्षेपीकरण	बुँदाटिपोट र संक्षेपीकरण				१	१	१	२+३=५	(क) उपर्युक्त पठनबोध गद्यांशको कुनै एक अनुच्छेदबाट प्रमुख चार ओटा बुँदाटिपोट गर्न लगाउने र एक तृतीयांशमा सारांश लेख्न लगाउने
१०.	साहित्यिक रचनाको पठनबोध (कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी र लघु नाटक)	सन्दर्भमा आधारित छोटो प्रश्न		३			३	२	४+४=८	निर्धारित उपन्यास, कविता, कथा, निबन्ध, जीवनी र रूपक पाठबाट कुनै उद्धरण वा अंश दिई कुनै तिन प्रश्न सोध्ने र दुई ओटाको मात्र उत्तर लेख्न लगाउने (प्रत्येक प्रश्नभित्र चार ओटा उपप्रश्न रहने छन् ।)
११.	पाठगत बोध	समीक्षात्मक प्रश्न		२			२	१	८	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, लघुनाटकबाट विषयवस्तु, मूलभाव आदिसँग सम्बन्धित दुई ओटा प्रश्न सोध्ने र कुनै एक प्रश्नको समीक्षात्मक उत्तर लेख्न लगाउने
१२.	निबन्ध लेखन	लामो उत्तर				३	३	१	८	आत्मपरक र वस्तुपरक शैलीका तिन ओटा शीर्षक दिई कुनै एक विषयमा न्यूनतम २५० शब्दसम्मको एउटा निबन्ध लेख्न लगाउने
१३.	प्रतिक्रिया लेखन	प्रतिक्रियात्मक उत्तर				२	२	१	४	निर्धारित पाठबाट विषयवस्तु, भाव, परिवेश, सन्देश, चरित्रमध्ये कुनै एक प्रश्न सोधी १२५ शब्दसम्मको प्रतिक्रिया लेख्न लगाउने
१४.	व्यावहारिक लेखन (पत्र)	रचना				२	२	१	४	निवेदन, व्यावसायिक पत्र, सम्पादकलाई चिठी, मन्जुरीनामा, भर्पाई, बैठक निर्णयमध्ये कुनै एउटा र सूचना, विज्ञप्ति र विज्ञापनमध्ये कुनै एउटा गरी दुई प्रश्न सोध्ने र एउटा प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउने
१५.	प्रतिवेदन लेखन वा टिप्पणी लेखन	अभिव्यक्ति				२	२	१	५	(क) निर्धारित ढाँचामा घटना, समारोह, स्थलगत भ्रमणमध्ये कुनै एक विषयमा १५० शब्दसम्मको एउटा प्रतिवेदन लेख्न लगाउने (ख) कुनै एक विषयमा १५० शब्दसम्मको टिप्पणी

										लेख्न लगाउने
जम्मा						२८	१६	७५		

द्रष्टव्य

१. (क) ज्ञान : यसमा प्रारम्भिक सिकाइका कुराहरू पछिन् । विशिष्ट तथ्य, पुनः स्मरण, प्राप्त सूचना र प्रतिक्रियाको मूल्याङ्कन गर्ने खालका प्रश्नहरू यसअन्तर्गत सोधिने छन् ।
- (ख) बोध : विद्यार्थीले सिकेका कुराको व्याख्या र वर्णन गर्ने क्षमताको मूल्याङ्कन गर्ने खालका प्रश्नहरू यसअन्तर्गत सोधिने छन् ।
- (ग) व्यावहारिक सिप : यसमा प्रयोग गर्ने र संयोजन गर्ने जस्ता व्यावहारिक क्षमतासम्बन्धी प्रश्नहरू सोधिने छन् ।
- (घ) उच्च दक्षता : विचारको संयोजन र मूल्याङ्कन गर्ने क्षमतासम्बन्धी प्रश्नहरू यसअन्तर्गत सोधिने छन् ।

1. Introduction

English is a lingua franca and is an appropriate international language for Nepal to be connected with global community. It is not only the language of international communication but also a language of higher education, mass media, information and communication technology (ICT), business, tourism, science and medicine. In the context of Nepal, English is necessary for various purposes. To be specific, our learners need English to participate in classroom interactions; to study course materials; to read things for pleasure and general information; to gain access to the world body of knowledge; to read and enjoy a wide range of literary texts, to participate in international meetings, seminars and conferences; to communicate with foreigners in general; to enhance their career development, and many more. English is taught as a compulsory subject from grade one to the bachelors level.

Ministry of Education, Science and Technology (MoEST) has recently developed and approved the National Curriculum Framework (NCF), 2018 addressing the changed socio-political condition of the country and the current needs of the learners. This grade XI and XII English curriculum has been developed in line with the spirit of the new NCF. The present curriculum addresses all four language skills with prime focus on reading and writing skills. It focuses on the types of reading and writing skills that are necessary for the students in their real life. It also includes the language functions which the students need for their further studies and the world of work. A strong grammatical foundation is also given due consideration in this curriculum.

This curriculum is based on the principle that learners learn language when they get sufficient opportunity to use it in appropriate contexts. Content should not be detached from the use of language. Content and language should be integrated while teaching. Therefore, the curriculum has focused not only on language and language functions, but also on a variety of fiction and non-fiction texts which provide a meaningful context for language learning. For some students, secondary education serves as a basis for preparation for the university education, whereas for some other students, it may be a preparation for entry into the world of work. This curriculum tries to address the linguistic requirements of both types of students.

This curriculum focuses on both the intensive reading of texts which is intended for language development in the learners and the extensive reading of texts which is intended for processing content and developing higher order reading and writing skills. Soft skills including critical thinking and creativity of the students have also been given due importance. For this purpose, a wide variety of texts have been included under various themes and topics.

2. Competencies

This curriculum aims at developing the following competencies in the learners:

- a. use both spoken and written English for general and academic purposes in a variety of personal, social and academic contexts.
- b. read a wide variety of texts for information and understanding.

- c. read a variety of literary texts for pleasure and appreciation.
- d. read, reflect and interpret a wide range of texts.
- e. critically analyze and evaluate ideas in a wide range of texts of appropriate level.
- f. search, select and manage information from various textual and online sources.
- g. create a variety of writing for different purposes and audiences with appropriate content, style and accuracy.
- h. produce a variety of creative and critical writings.
- i. appreciate diverse cultures.
- j.
- k. listen and respond in English with accuracy and fluency
- l. communicate clearly and effectively in a range of situations using verbal and non-verbal communication strategies.

3. Grade-wise Learning Outcomes

The learning outcomes in this curriculum are distributed between grade eleven and twelve based on their levels of difficulty. However, the same learning outcomes may be introduced in grade eleven and consolidated in grade twelve. Therefore, these may go in a sequence and will be addressed in the resource materials and pedagogy.

3.1 Listening

S. N.	Listening constructs	Learning outcomes (Grade 11)	Learning outcomes (Grade 12)
1.	Identify and discriminate stress and intonation patterns.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Identify the speaker's attitudes and feelings through their use of stress and intonation. ▪ Show an understanding of differentiating tones (warnings, advice, suggestion, etc.). ▪ Identify the effects of supra-segmental features in a connected speech. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Identify the speaker's attitudes and feelings through their use of stress and intonation. ▪ Identify the speaker's purpose by distinguishing tone and intonation patterns. ▪ Identify the effects of supra-segmental features and phonological processes in a connected speech. ▪ Identify the key words and phrases in the given text. ▪ Identify the differences between formal and informal English.
2.	Listen to the spoken text and understand its gist and retrieve specific information from it.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Identify the gist of a listening text. ▪ Retrieve specific information from spoken English. ▪ Compare and contrast information. ▪ ▪ ▪ Show an understanding of the functions of common discourse markers. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ▪ Identify the gist, main idea and supporting details of a listening text. ▪ Retrieve specific information from spoken English, and take notes. ▪ Compare and contrast information. ▪ Distinguish between cause and effect. ▪ Interpret information and auditory

			<p>cues.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Show an understanding of the functions of a wide range of discourse markers.
3.	Make inference while listening	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Make predictions about the subsequent content using prior knowledge, phonological clues and contextual clues. ▪ Make inference about themes and message of the spoken text from prior knowledge and contextual clues. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Make predictions about the subsequent content, actions and events using prior knowledge, phonological clues and contextual clues. ▪ Make inference about purpose, intentions, themes and message of the spoken text from prior knowledge and contextual clues.
4.	Listen to the spoken text and critically analyse and evaluate the information in it.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Distinguish between facts and opinions in a spoken text. ▪ Draw conclusions from main ideas, specific details, prior knowledge and contextual clues. ▪ Identify the content and organisation of presentations. ▪ Form opinions about ideas presented in listening texts. ▪ Understand the meaning of common idiomatic expressions. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Separate facts from opinions in a spoken text. ▪ Draw conclusions from main ideas, specific details, prior knowledge and contextual clues. ▪ Identify different points of view and make judgment. ▪ Make judgment on the relevance of spoken message. ▪ Evaluate the content and organisation of presentations. ▪ Form and interpret opinions about ideas presented in texts. ▪ Understand and interpret the meaning of common and grade appropriate idiomatic expressions.
5.	Listen to the spoken text and take note of important information.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Listen to a variety of audio materials (e.g. lectures, conversations, personal accounts, narratives and explanations) and take notes of them. ▪ Restate what has been heard. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Listen to a variety of audio materials (e.g. lectures, conversations, personal accounts, narratives and explanations) and take notes of them. ▪ Restate what has been heard.

6.	Participate actively and effectively in an interaction.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Participate as an active listener in an interaction and discussion. ▪ Ask for clarification and elaboration. ▪ Respond to the speaker with appropriate facial expressions and gestures. ▪ Respect the age, gender, social position and cultural traditions of the speaker. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Participate as an active listener in an interaction and discussion. ▪ Ask for clarification and elaboration. ▪ Respond to the speaker with appropriate facial expressions and gestures. ▪ Respect the age, gender, social position and cultural traditions of the speaker. ▪ Collaborate with others in order to explore and discuss understanding of spoken texts.
7.	Listen to instructions, directions and announcements and follow them.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Show an understanding of complex directions and instructions. ▪ Show an understanding of common public announcements e.g. at an airport, at a stadium, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Show an understanding of complex directions and instructions. ▪ Show an understanding of common public announcements e.g. at an airport, at a stadium, etc..
8.	Gain knowledge and understanding of target culture (s) through listening.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Identify nationality/ background of speaker(s) of listening texts ▪ Demonstrate an understanding of the patterns of interactions from various English speaking cultures. ▪ Show an understanding of verbal and non-verbal social conventions that characterize the English speaking culture. ▪ Compare and contrast the practices of both national and international cultures. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Demonstrate an understanding of the patterns of interactions from various English speaking cultures. ▪ Analyse the verbal and non-verbal social conventions that characterize the English speaking cultures. ▪ Show an understanding of verbal and non-verbal social conventions that characterize the English speaking culture. ▪ Evaluate the practices and values of both national and international cultures.

3.2 Speaking

S.N.	Speaking constructs	Learning outcomes (Grade XI)	Learning outcomes (Grade XII)
1.	Participate effectively in interactions and conversations.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Initiate, maintain and conclude an interaction using appropriate expressions. ▪ Take part in conversations on subjects of common interest. ▪ Speak fluently, accurately and effectively in different situations on a wide range of general or leisure topics. ▪ Understand and respond to what has been said by the other interlocutors in conversation. ▪ Ask questions for clarification and understanding. ▪ Respond to questions. ▪ Present ideas, opinions, experiences and arguments with confidence. ▪ Respect age, gender, social position of the listener. ▪ Indicate understanding and express certainty or uncertainty. ▪ Make proper use of extra linguistic features such as facial expressions and gestures. ▪ Use common discourse markers. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Initiate, maintain and conclude an interaction using both verbal and non-verbal expressions and with confidence. ▪ Take part in relatively long conversation and multi speaker on subjects of common interest. ▪ Speak fluently, accurately and effectively according to social norms and cultural values in different situations on a wide range of general, academic, vocational or leisure topics. ▪ Understand and respond to what has been said by the other interlocutors in conversation. ▪ Ask questions for clarification and understanding. ▪ Respond to questions in a convincing way. ▪ Respect age, gender, social position and cultural traditions of the listener. ▪ Present ideas, opinions, experiences and arguments with confidence. ▪ Use discourse markers to enable others to follow what is being said. ▪ Respond with suggestions, feedback and different viewpoints. ▪ Change the topic of an interaction as required. ▪ Indicate understanding and express certainty or uncertainty. ▪ Negotiate meaning in communication. ▪ Make proper use of extra linguistic features such as

			<ul style="list-style-type: none"> ▪ facial expressions and gestures. ▪ Use a wide range of discourse markers.
2.	Participate effectively in an informal discussion.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Convey message effectively using appropriate language functions. ▪ Comment and put forward point of a view clearly. ▪ Give opinions on the topic of discussion. ▪ Comment on another person's opinions or viewpoints. ▪ Express thoughts and ideas using verbal and non-verbal communication strategies. ▪ Respect others' views and ideas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Convey message effectively using appropriate language functions and idiomatic expressions. ▪ Comment and put forward a point of view clearly and evaluate alternative proposals. ▪ Give opinions by providing relevant explanations, arguments and comments. ▪ Comment on and judge another person's views and opinions with argument. ▪ Be aware of social etiquette and apply in conversation. ▪ Respect others' views and ideas.
3.	Participate effectively in a formal discussion.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Have a discussion on matters related to his/her field. ▪ Ask and reformulate questions as required. ▪ Present a point of view clearly. ▪ Present and respond to arguments. ▪ Take part in informal debates on the issues of current topics and concerns. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Have a discussion on matters related to his/her field. ▪ Ask, reformulate and paraphrase questions as required. ▪ Present a point of view clearly and in a convincing way. ▪ Present and respond to arguments convincingly. ▪ Take part in both formal and informal debates on the issues of current topics and concerns. ▪ Make critical remarks or express disagreement.
4.	Give and take an interview.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Actively participate in an interview both as a interviewer and as an interviewee. ▪ Expand the points being discussed. ▪ Check and confirm information. ▪ Ask questions and respond to them properly. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Actively participate in an interview, including group interview both as a interviewer and as an interviewee. ▪ Expand the points being discussed in a persuasive way. ▪ Check and confirm information. ▪ Ask questions and respond to them properly.
5.	Use telecommunications effectively.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use telecommunications such as telephone, Skype and Viber effectively for personal purposes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use telecommunications such as telephone, Skype and Viber effectively for personal and professional purposes.

			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Maintain appropriate etiquette and ethics of telecommunications.
6.	Narrate a sequence of events or process	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Narrate a sequence of events or processes using appropriate structures and vocabulary. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Narrate a sequence of events or processes using appropriate structures and vocabulary.
7.	Use supra-segmental features like stress, tone and intonation for expressing a range of meanings and emotions.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Speak fluently and accurately with acceptable pronunciation, stress and intonation patterns. ▪ Produce utterances with appropriate features of connected speech such as assimilation and elision. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Speak fluently and accurately with acceptable pronunciation, stress and intonation patterns. ▪ Produce utterances with appropriate features of connected speech such as assimilation and elision.
8.	Make effective presentations.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Generate ideas and make presentations appropriate to the purpose and audience. ▪ Choose appropriate expressions and registers according to the context/field. ▪ Maintain appropriate posture and eye contact. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Generate ideas and make presentations appropriate to the purpose, audience, time and style. ▪ Choose appropriate expressions and registers according to the context/field. ▪ Use appropriate discourse markers. ▪ Maintain appropriate posture and eye contact. ▪ Use effective presentation skills.
9.	Describe, people, objects, events, etc.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Describe people, objects, events, etc. using appropriate structures and vocabulary. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Describe people, objects, events, etc. using appropriate structures and vocabulary.
10.	Seek and provide a wide variety of information.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use a range of question forms for seeking and confirming required information. ▪ Give detailed information on different topics. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use a range of expressions for seeking, confirming, checking and elaborating required information. ▪ Give detailed information on different topics.
11.	Speak with critical analysis and evaluation.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Express personal opinions to clarify the points expressed. ▪ Present reasons and examples from different sources such as reviews of books, plays and interviews to defend opinions and judgments. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Express personal opinions to clarify the points expressed and persuade the interlocutors. ▪ Present reasons, examples and the details from different sources such as reviews of books, plays and interviews to defend opinions and judgments.
12.	Understand and	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Express one's own cultural 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Express one's own cultural

demonstrate inter-cultural understanding.	<p>values and practices effectively and clearly.</p> <ul style="list-style-type: none"> Express tolerance and respect for the cultural practices of other people. 	<p>values and practices and compare it with that of others.</p> <ul style="list-style-type: none"> Express tolerance and respect for the cultural practices of other people.
---	--	---

Note: The prescribed language functions should be included while selecting topics and tasks for speaking.

3.3 Reading

S. N.	Reading constructs	Learning outcomes (Grade XI)	Learning outcomes (Grade XII)
1.	Read the texts intensively for information and understanding.	<ul style="list-style-type: none"> Scan the text and retrieve specific information from it. Skim the text and get its main idea/theme. Identify the topic sentence of a paragraph. Distinguish between cause and effect. Separate facts from opinions. Compare and contrast ideas. Find out main ideas and supporting details. Deduce the meanings of unfamiliar words and phrases in a given context. Read the texts and identify the order of events. Identify explicit as well as implicit information. Read and interpret the graphic organizers (e.g. Venn diagram, timeline, semantic webs, etc.) given in the text to facilitate understanding of grade appropriate reading texts. 	<ul style="list-style-type: none"> Scan the text and retrieve specific information from it. Skim the text and get its main idea/theme. Distinguish between cause and effect and fact and opinions. Compare and contrast ideas. Identify different points of view. Find out main ideas and supporting details. Deduce the meanings of unfamiliar words and phrases in a given context. Read the text and identify the order of events. Identify explicit as well as implicit information. Read and interpret the graphic organizers (e.g. Venn diagram, timeline, semantic webs, etc.) given in the text to facilitate understanding of grade appropriate reading texts. Follow the pattern of arguments with the help of the clues available in the text.
2.	Read a variety of literary texts for pleasure, appreciation and interpretation.	<ul style="list-style-type: none"> Read and interpret literary texts (e.g. short stories, essays, poems and dramas) from a wide variety of authors, subjects and genres. Read and respond to literary works that represent a range of social, historical and cultural perspectives. Interpret multiple levels of meaning such as literal 	<ul style="list-style-type: none"> Read and interpret literary texts (e.g. short stories, essays, poems and dramas) from a wide variety of authors, subjects and genres. Read and respond to literary works that represent a range of social, historical and cultural perspectives. Interpret multiple levels of meaning such as literal meaning, contextual meaning, figurative

		<p>meaning, contextual meaning, figurative meaning and intended meaning in literary texts.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Analyse and evaluate fiction and non-fiction including the effect of diction and figurative language. ▪ Analyse special features of languages that distinguish literary texts from non-literary ones. ▪ Appreciate literary texts of appropriate level. ▪ Determine the themes of literary texts. ▪ Describe the characters of the literary texts. 	<p>meaning and intended meaning in literary texts.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Analyse and evaluate fiction and non-fiction including the effect of diction and figurative language. ▪ Analyse special features of languages that distinguish literary texts from non-literary ones. ▪ Appreciate literary texts of appropriate level. ▪ Determine the themes of literary texts. ▪ Describe the characters of the literary texts.
3.	Read the texts and critically analyse, interpret and evaluate the information.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Determine the writer's attitude, perspectives, purposes and intended meaning. ▪ Identify the particular kind of language used in a particular text. ▪ Analyse and synthesize information from different sources by making connections and showing relationships with other texts, ideas and subjects. ▪ Form a variety of questions at different levels about the text. ▪ Read, review and present a critical response to a text. ▪ Express opinions and make judgments about ideas, information, experiences and issues presented in literary and factual texts. ▪ Arrive at conclusion and comment on a given text. ▪ Summarise the texts read. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Determine the writer's attitude, perspectives, purposes and intended meaning. ▪ Identify the particular kind of language used in a particular text. ▪ Analyse and synthesize information from different sources by making connections and showing relationships with other texts, ideas and subjects. ▪ Form a variety of questions at different levels about the text. ▪ Read, review and present a critical response to a text. ▪ Express opinions and make judgments about ideas, information, experiences and issues presented in literary and factual texts. ▪ Arrive at conclusion and comment on a given text. ▪ Summarise the texts read.
4.	Read the texts closely and understand the structure and	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Identify the structure and organization of paragraphs and longer texts by developing an awareness of 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Identify the structure and organization of paragraphs and longer texts by developing an awareness of cohesive devices.

	organization of the text.	<p>cohesive devices.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Analyse the organisational patterns of a text (such as chronological, cause-effect, problem-solution and reasons-conclusions). ▪ Identify cohesive devices and their referents. ▪ Identify the discourse markers and their functions in the texts. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Analyse the organisational patterns of a text (such as chronological, cause-effect, problem-solution and reasons-conclusions). ▪ Identify cohesive devices and their referents. ▪ Identify the discourse markers and their functions in the texts. ▪ Compare the structure of different types of text organization.
5.	Read the texts and predict the content and make inference.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Read the title and predict the content of the text. ▪ Make predictions about the content of a text while reading based on contextual clues, text features, background knowledge, patterns of relationship of ideas, etc. ▪ Make predictions about upcoming events in the narrative texts. ▪ Make inferences from contextual information, writer's viewpoints, implied information, etc. ▪ Use knowledge of the world or background knowledge while reading. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Read the title and predict the content of the text. ▪ Make predictions about the content of a text while reading based on contextual clues, text features, background knowledge, patterns of relationship of ideas, etc. ▪ Make predictions about upcoming events in the narrative texts. ▪ Make inferences from contextual information, writer's viewpoints, implied information, etc. ▪ Use knowledge of the world or background knowledge while reading.
6.	Read the texts and take notes.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Make notes by reading various resources. ▪ Read a text and make notes covering the key points. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Make notes by reading various resources. ▪ Read a text and make notes covering the key points. ▪ Organise the notes and write on what has been read.
7.	Read and interpret the para-orthographic texts.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interpret and integrate information presented in diagrammatic forms (charts, graphs, tables, maps etc.) ▪ Paraphrase information or ideas of the texts. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interpret and integrate information presented in diagrammatic forms (charts, graphs, tables, maps etc.) ▪ Paraphrase information or ideas of the texts.
8.	Read texts and deduce the meaning of unfamiliar lexical items from the context.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deduce the meaning of unfamiliar lexical items on the basis of contextual, syntactic and semantic clues. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deduce the meaning of unfamiliar lexical items on the basis of contextual, syntactic and semantic clues.

9.	Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference material.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials. 	Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials.
10.	Read and identify the practices and values of national and target cultures.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Read and identify the practices and values of national and target cultures. ▪ Read a variety of texts from both national and international cultures for information and understanding. ▪ Read and compare social, democratic, political and economic issues in both national and international cultures. ▪ Read expository texts on issues affecting social, political, economic and cultural aspects in a given society. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Read and identify the practices and values of national and target cultures. ▪ Read a variety of texts from both national and international cultures for information and understanding. ▪ Read and compare social, democratic, political and economic issues in both national and international cultures. ▪ Read expository texts on issues affecting social, political, economic and cultural aspects in a given society.

3.4 Writing

S. N.	Writing constructs	Learning outcomes (Grade XI)	Learning outcomes (Grade XII)
1.	Compose well-formed paragraphs.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Compose well-formed paragraphs including the appropriate topic sentence, supporting details and a concluding sentence. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Compose well-formed paragraphs including the appropriate topic sentence, supporting details and a concluding sentence.
2.	Write different kinds of letters and emails with appropriate format and layout.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write different types of personal letters such as letters to friends, and relatives. ▪ Writing emails. ▪ Create blogs for expression. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write different types of formal letters such as letters to the editors, complain letters, job application letter, and business letters. ▪ Writing emails. ▪ Prepare curriculum vitae (CV) with appropriate format and layout. ▪ Create blogs for expression.
3.	Write well organised essays on the given topics and the topics of own interest.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write well organised descriptive, narrative, argumentative and expository essays on the given topics and the topics of interest. ▪ Edit the written products. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write well organised descriptive, narrative, argumentative and expository essays on the given topics and the topics of interest. ▪ Edit the written products.
4.	Write news articles on current issues.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write articles on current issues using appropriate forms and styles. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write articles on current issues using appropriate forms and styles.
5.	Write formal reports in an appropriate style and format.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write study reports based on project works or mini-researches in an appropriate form and format. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write study reports based on project works or mini-researches in an appropriate form and format.
6.	Narrate a sequence of events and personal experiences.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Narrate an event in a chronological order. ▪ Narrate a personal experience appropriately. ▪ Write stories. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Narrate an event in a chronological order. ▪ Narrate a personal experience appropriately. ▪ Write biographies of famous national and international people. ▪ Write a travelogue/memoire.
7.	Describe a person or event appropriately.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Describe a person or event using appropriate structures and vocabularies. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Describe a person or event using appropriate structures and vocabularies.
8.	Summarise a text.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Summarise a text into a short form condensing the information. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Summarise a text into a short form condensing the information.

9.	Write a character sketch.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write a character sketch of the characters in a text. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write a character sketch of the characters in a text with sufficient arguments.
10.	Write a book/film review.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write a critical review of a book/film. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write a critical review of a book/film.
11.	Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa. ▪ Describe and interpret tables, charts and graphs clearly. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa. ▪ Describe and interpret tables, charts and graphs clearly.
12.	Prepare communiqué and press release.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prepare communiqué in a simple and clear form. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prepare a press release of an organisation.
13.	Use the mechanics of writing properly.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write a variety of text types using spelling, punctuation, capitalisation, contractions, abbreviations, acronyms, numbers and numerals properly. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Write a variety of text types using spelling, punctuation, capitalisation, contractions, abbreviations, acronyms, numbers and numerals properly.
14.	Use various strategies for generating and organising ideas for writing.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use writing strategies such as brainstorming, making mind maps and spider grams for generating ideas. ▪ Gather required information for writing from various printed and online sources. ▪ Draft interview questions to collect information. ▪ Take notes while reading or interviewing and use the notes for writing. ▪ Use a range of organisational strategies such as clustering, webbing, and mapping to present information. ▪ Critically analyse the sample writings to find out their structure and styles. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use writing strategies such as brainstorming, making mind maps and spider grams for generating ideas. ▪ Gather required information for writing from various printed and online sources. ▪ Draft interview questions to collect information. ▪ Take notes while reading or interviewing and use the notes for writing. ▪ Use a range of organisational strategies such as clustering, webbing, and mapping to present information. ▪ Critically analyse the sample writings to find out their structure and styles.
15.	Apply process approach to writing for producing a variety of creative writings.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Apply the stages of process approach (i.e. planning, making an outline, preparing the first draft and revising, editing and producing the final draft) for creating a variety of creative writings such as essays, personal experiences and articles. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Apply the stages of process approach (i.e. planning, making an outline, preparing the first draft and revising, editing and producing the final draft) to create a variety of creative writings such as

			essays, personal experiences and articles.
16.	Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference material.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials for drafting, revising and editing their writing. ▪ Develop personal vocabulary dictionary. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials for drafting, revising and editing their writing. ▪ Develop personal vocabulary dictionary.

Note:

Self-exploration and self-expression/creative writing should be dealt with as an inherent part while interacting with texts.

4. Scope and Sequence

4.1 Reading

The content of reading section is divided into two parts: Part I and Part II. Part I includes a wide variety of contemporary issue-based thematic texts intended for the practice of (a) intensive reading (b) grammar (c) vocabulary (d) speech and (e) writing of different types, and this part enables the learners to use factual data and derive information from various sources to produce factual writings of different types. Part II is built on the successful exposition of Part I. Part II includes literary genre-based selected texts of different types for reading for pleasure, for both intensive and extensive purposes so as to enable the learners to discern different aspects of literary texts and practise creative writings, which involves expression of imagination.

Part I (Outlines for the selection of texts)

There will be a wide variety of texts on different issues- both local and global of mainly contemporary concerns, which include gender issues, diaspora, science and technology, depletion of natural resources, etc. There will be maximum 20 reading texts of moderate length not exceeding 2000 words and technical terms at each grade. The texts should be taken from various thematic areas that have been proposed below. Around each selected text, specially tailored exercises will be developed for supporting the learners' engagement with the texts.

S. No.	Thematic areas	Possible topics
1.	Education and humanity	ethics, human values, moral values, education, spirituality, animal rights, patriotism, responsibility of citizens
2.	Health, sports and adventure	yoga, travelogue, illness, disease, diet, nutrition, epidemics, hygiene, mental health, physical exercise, traditional and alternative medicine, meditation
3.	Media and society	change in communication and pace of life, advertising, bias in media, the Internet, radio and television, telephone, press
4.	History and culture	identity, language, ethnicity, ethnic groups in Nepal, folk

		literature, folk songs, folk culture/children's literature diaspora, ethics, cultural diversity, beliefs, values and norms, etiquette, historical events, national customs,
5.	Ecology and development	global warming, deforestation, diversity, sustainable development, population, agronomy, forestry, wildlife, weather, ecosystem, food and water, the effect of man on nature, the environment, natural disaster
6.	Science and technology	ethics and science, impact of ICT on society, entertainment, renewable energy
7.	Globalisation and economy	international economy, migration, poverty and famine, global citizenship
8.	Humour and satire	humour, satire
9.	Democracy and human rights	democracy, human rights, gender, law and justice, legal awareness, children's rights, women's rights, rights of senior citizens, non-violence, charity
10.	Home life, family and social relationships	celebrations and social events, friendship, work, family, social acceptance, sex education
11.	Arts, music and creation	painting, arts, music, creation
12.	Fantasy	fantasy, imagination
13.	Career and entrepreneurship	jobs, career, entrepreneurship, problems of unemployment
14.	Power and politics	power, politics, struggle, conflict
15.	War and peace	war, peace
16.	Critical thinking	critical thinking, divergent thinking, logical thinking

Possible text types for part I

A wide variety of texts will be covered for reading purposes. Reading texts for part I will cover the following types:

<ul style="list-style-type: none"> ▪ interviews ▪ book/film reviews ▪ news reports and articles ▪ literary writings ▪ reports ▪ academic publications ▪ letters ▪ essays ▪ news articles ▪ ▪ biographies/auto-biographies ▪ product guides ▪ poems ▪ blogs ▪ brochures ▪ emails ▪ travelogues/memoire ▪ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪
---	---

Part II (Outline for the selection of reading texts)

As mentioned before, this part will consist of different types of creative works that involve the expression of imagination and art so that the students can perceive how language functions differently. These are higher functions. This section will expose the students to a different world of imagination and art. This will encourage them to read more, think more and express with individual artistry. There lies infinite possibility of growing independently. In this part, there will be maximum **20** reading texts of moderate length at each grade.

The genres that will be included in this part along with the tentative number of texts of each genre is given below:

S. N.	Genres	Number of texts to be included
1.	Short stories	7
2.	Poems	5
3.	Essays	5
4.	One act plays	3
Total		20

Based on the above genres, different types of reading and writing tasks should be developed so that the students can think more independently, work creatively and develop a good foundation for the university level education.

The tasks incorporated in this part will focus on:

- glossary
- literary devices used in the texts
- comprehension questions (short and long: literature-based reading, reading between the lines, appreciation of texts, interpretation of texts)
- writing a summary
- describing the character
- comparing and contrasting
- critical and creative writing and the like

4.2 Writing

Grade 11	Grade 12
1. Paragraphs	1. Paragraphs
2. Personal letters (letters to friends and relatives) emails, blogs	2. Formal letters (letters to the editors, job application, business letters)
3. Essays (descriptive, narrative, argumentative and expository)	3. Curriculum vitae
4. News articles	4. Essays (descriptive, narrative, argumentative and expository)
5. Formal reports based on project works or mini-research	5. News articles
6. Narratives (personal experiences, stories, events, travelogues, memoir)	6. Formal reports based on project works or mini-research
7. Descriptions (persons, events)	7. Narratives (personal experiences, stories, events, travelogues, memoir)
8. Summaries	8. Descriptions (persons, events)

9. Character sketch 10. Book/film review 11. Transferring information form para-orthographic texts 12. Communicue 13. Mechanics of writing 14. Writing strategies 15. Process approach to writing	9. Summaries 10. Character sketch 11. Book/film review 12. Transferring information form para-orthographic texts 13. Press release 14. Mechanics of writing 15. Writing strategies 16. Process approach to writing
---	---

4.3 Listening and speaking

As far as possible listening and speaking skills will be practised not in isolation but in the context of reading texts in an integrated way. Listening texts will cover the following types in both grades:

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lectures ▪ Talks ▪ Presentations ▪ Conversations ▪ Personal accounts (e.g. oral anecdotes, past experiences, etc.) ▪ Interviews ▪ Short discussions 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Narratives (e.g. radio dramas) ▪ Procedures (e.g. instructions and directions) ▪ Factual accounts (news reports, eye witness accounts) ▪ Explanations (e.g. how an engine works) ▪ Expositions (debates, speech, advertisements) ▪ Public announcements ▪ Weather forecast
---	--

Speaking skill will be linked with the prescribed language functions. The prescribed language functions will be included in the tasks and topics for speaking. Speaking tasks and topics should be linked directly to the reading texts. Speaking tasks will cover the following main areas in both grades:

<ul style="list-style-type: none"> ▪ conversations/interactions ▪ formal and informal discussions ▪ interviews ▪ telecommunications ▪ narrating 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ suprasegmental features ▪ making presentations ▪ describing
--	---

4.4. Language functions

The language functions prescribed in this curriculum should be the basis developing tasks for listening and speaking, and the grammar should be linked to the language functions.

Grade XI	Grade XII
1. Expressing good wishes	1. Expressing feelings, emotions and attitudes
1. Giving directions and instructions	2. Expressing certainty
2. Expressing agreement/disagreement	3. Expressing indifference
3. Expressing decisions, intentions and plans	4. Making comparisons and contrasts
4. Expressing obligation	5. Arguing/defending a point
5. Requesting and offering	6. Responding to counter arguments
6. Suggesting and advising	7. Expressing disappointment
7. Describing objects, people and places	8. Clarifying

8. Asking about opinions/giving opinions	9. Describing processes
9. Describing experiences	10. Predicting
10. Describing hopes, wants and wishes	11. Expressing degrees of certainty
11. Expressing certainty, probability, doubt	12. Expressing necessity
12. Interrupting	13. Speculating
13. Generalizing and qualifying	14. Giving reasons
14. Expressing reactions, e.g. indifference	15. Denying
15. Talking about regular actions and activities	16. Complaining/criticizing
16. Encouraging/discouraging	17. Reminding
17. Persuading	18. Summarizing
18. Comparing past and present	19. Narrating past events, actions and experiences
19. Narrating past events, actions and experiences	20. Reporting
20. Expressing complements	21. Announcing
21. Reporting	

4.5. Grammar

The grammar part of this curriculum will include the following topics:

- a. Adjectives and adverbs
- b. Concord/subject verb agreement
- c. Prepositions
- d. Modal auxiliaries
- e. Tense and aspects
- f. Infinitives and gerunds
- g. Conjunctions,
- h. Relative clause
- i. Voice
- j. Reported speech

The grammar should not be taught separately. It should be dealt with in the texts as far as possible.

4.6. Sounds, vocabulary and dictionary use

- a. Sound system of English
 - Consonants
 - Vowels
- b. Vocabulary study-word formation
 - Stem/root
 - Prefixes
 - Inflexion
 - Parts of speech
 - Nouns-number
 - Spelling
 - Suffixes
 - Derivation
 - Synonyms/antonyms
 - Idioms and phrases
 - Verb conjugation
 - Punctuation

- c. Dictionary use (focus on the use of electronic dictionary)
- d. Idioms and phrasal verbs

Note: Activities focusing on the specific features of vocabulary e.g. prefixes, suffixes, changing word class, synonyms, antonyms, giving single words, concussing words, etc. should be designed based on the reading texts.

5 Learning Facilitation Process

5.1 Principles of Language Pedagogy

The current grade XI and XII curriculum is based on the following pedagogic principles :

Content and language integrated learning: Language learning becomes effective when the learners develop an awareness of some specific content knowledge. Meaningful content relating to the real world helps learners comprehend not only the content itself but also the accompanying language. Integrating content and language is a clear departure from the mere communication towards a meaningful cognition through the language being learnt.

Real world link: The principle of real world link is about exposing learners to the realities of the world through meaningful information and knowledge. Simulated and real tasks allow learners to envisage how the English language will be used in their real life.

Diversity as a resource: In diverse classrooms, with learners from multilingual and multi-cultural backgrounds, exploiting diversity as a resource helps not only in the teaching learning process but also in creating social cohesion. The content from diverse contexts establishes the pluralistic concept first in the classrooms and later in the real world.

Learning through Information and Communication Technology (ICT): With the advent of the ICT, language learning has been more accessible to the learners. The mobile and media technologies allow learners to access learning materials from anywhere and anytime. The use of ICT tools in the classroom pedagogy gives learners more autonomy in different ways.

Learner engagement: Language learning becomes enriching as well as fulfilling when learners are fully engaged. Their engagement in the pedagogical process should be ensured with their involvement in the meaningful tasks, projects and out of class activities. Engaged learners are not only successful in developing their language but also become a resource for the class.

5.2 Learning activities

Based on the above-mentioned pedagogical principles, the following activities have been suggested in order to achieve the competencies of this curriculum:

- Reading and presentation
- Writing projects
- Dramatization, role-play and simulation
- Inquiry-based writing

- Reading for comprehension
- Reading for critical assessment/analysis
- Discussion sessions
- Think - Pair- Share
- RDWS (Read, Discuss, Write and Say/Share)
- Teacher-guided self-study
- Journal writing
- Library visits
- Listening to lyrical poems and songs
- Reciting lyrical poems and songs
- Watching movies (animated/unanimated, comic) and dramas
- Brainstorming and mind mapping
- Quick write/flash writing
- Book/film reviews
- Paraphrasing

5.3 Instructional Materials for Learning Facilitation

Each student must have a textbook. Each teacher should have a teacher's guide and a set of teacher support materials for the appropriate grade, including digital and electronic materials as far as practicable. Teachers should make an extensive and proper use of the board. To make learning easy, effective and interesting, a variety of materials should be used including the following:

- Charts
- Comparison tables
- Role cards
- Newspaper cut-outs
- Bulletins, brochures
- Pictures/drawings
- Audio-visual materials
- Writing samples (e.g. essay, book/film review, mind mapping, brainstorming, etc.)
- Worksheets
- Flash cards
- Formats (of book review/film review/project work, etc.)
- Dictionaries, computers, audio players and mobile phones
- Multi-media
- Online resources
- Readers
- Additional references
- Sample interpretation/sample summaries/character sketches/poems, etc.

6. Student Assessment Process

The letter grading system will be used for assessing the students' performance. In order to assess the student's learning achievement as expected by this curriculum, formative as well as summative and internal as well as external assessment will be done.

6.1 Formative assessment

In order to ensure the learning of the students, informal assessment will be conducted regularly and timely feedback will be provided to the students for improvement. The goal of formative assessment is to help the learners to learn more rather than to check what they have learnt and what they have not. Formative assessment should focus on those areas which pose problems in learning. This can also take the form of remedial teaching. Formative assessment should focus on the development of all the language skills and aspects in the learners. Various classroom activities and techniques should be used to help the learners to learn more. The following techniques/activities can be used as tools for formative assessment:

<ul style="list-style-type: none">• Observation of students' linguistic behaviour• Anecdotal record• Rating scale• Check lists• Work sample/written samples• Interviews• Home assignments	<ul style="list-style-type: none">• Portfolio• Tests (class, weekly, monthly)• Project works• Creative works• Self-initiation in learning• Class work	<ul style="list-style-type: none">• Games• Debates• Story telling/retelling• Poetry recitation• Dramatization/simulation• Role play• Group discussion• Journal writing
---	--	---

6.2 Summative assessment

As a part of summative assessment, tests for assessing four skills of language, viz. listening, speaking, reading and writing will be conducted terminally. Listening and speaking tests will be conducted on practical basis. Letter grading system will be used in summative assessment. There will be both internal as well as external evaluation as part of summative or final assessment.

- a. **Internal evaluation:** The internal evaluation covers 25 marks. The allocation of marks is as follows:

S. N.	Assessment areas	Marks
1.	Participation	3
2	Listening test	6
3	Speaking test	10
4	Score from terminal exams	6
	Total marks	25

- b. **External evaluation:**The external evaluation carries 75 marks. The allocation of marks for each language skill and aspect is given below:

S. N.	Language skills and aspects	Marks
1.	Reading	35
2.	Writing	25
3.	Grammar	10
5.	Vocabulary	5
	Total marks	75

6.3 Alternative evaluation methods

For the students with disabilities, alternative assessment tools will be used. They are suggested in the test specification grid below.

Test Specification Grid for Internal Evaluation

S. N.	Areas of evaluation	Marks	Guidelines for evaluation				
1.	Participation	3	This covers students' attendance, participation in classroom activities and their performance on homework and project works assigned to them. The teacher needs to maintain the record of student participation. This record is to be consulted to award the marks for this aspect.				
2	Listening test	6	<p>1. Listening comprehension Types of sound files: (The sound files may contain: lectures, talks, presentations, poetry, interviews, conversations, discussions, advertisements, personal accounts (oral anecdotes, past experiences) narratives (e.g. instructions and directions, factual accounts (e.g. eye news reports, eye witness accounts) experimental announcements operating instructions, weather forecast)</p> <p>There will be two listening tasks on two different sound files. Each task should consist of three questions.</p> <p><i>Note: The sound files should be authentic and clearly articulated with normal speed of delivery. Each sound file should be of 3 minute maximum in length.</i></p> <p>Listening constructs to be focused:</p> <ol style="list-style-type: none"> Specific information Gist Main information and supporting details Specific information and important details <table border="1" data-bbox="613 856 1484 894"> <tr> <td>e.</td> <td></td> </tr> </table> <p>Number of soundfiles: Two soundfiles each carrying 3 and 3 marks will be used. Length of the sound file: Maximum three minutes</p> <p>Types of test items</p> <table border="1" data-bbox="613 991 1484 1100"> <tr> <td>1. Multiple choice 2. Fill in the blanks 3. Matching</td> <td>4. Short answer questions</td> </tr> </table> <p>Alternative test methods for students with speech and hearing difficulties For the students with speech and hearing difficulties, any one of the following types of questions can be used:</p> <ol style="list-style-type: none"> Paragraph writing on a given topic Writing a letter Writing a description of the given picture <p>Time: 20 minutes.</p>	e.		1. Multiple choice 2. Fill in the blanks 3. Matching	4. Short answer questions
e.							
1. Multiple choice 2. Fill in the blanks 3. Matching	4. Short answer questions						
3	Speaking	10	<p>The speaking test will be administered practically. The test starts with greeting and introducing the students. The students should feel comfortable. This will not carry any marks. The speaking test consists of the following:</p> <p>1. Introduction and interview (3 marks) The students will be asked at least any three questions on their personal affairs and immediate future. e.g. How are you preparing for the exam? What will you study after grade 12? What's your aim in life? Do you like English? Why?/Why not?</p> <p>2. Describing pictures (4 marks) The students are given a picture or a set of pictures. They are expected to describe the picture in their own words using simple sentences.</p> <p>3. Speaking on a given topic (3 marks) The students will be given a topic like; my school, my hobby, my family. They will get one minute to think over the topic and then they will speak on the topic. This will also be done individually.</p> <p>Time: 10 to 15 minutes for per student</p>				

			Alternative test methods for students with visual difficulties For the students with visual difficulties, ask them to narrate a sequence of events instead of the pictures' above..
4	Score from terminal exams	6	3 marks from each terminal exams

Test Specification Grid for External Evaluation

1. Reading (35 marks)

A. Reading Comprehension (15 marks)

One unseen prose text of about 400 words like; news stories, stories, letters, book/film review, diary entry will be given. The reading text should be authentic. The following reading constructs will be focused in designing comprehension questions:

- Gist
- Specific information
- Specific information and important details
- Main ideas and supporting details

1. Number of test items: 15

2. Number of question types: 3

3. Question types: Multiple Choice, True/False/Not Given, Fill in the Gaps, Matching, Ordering and Short Answer Questions. Of them, Short Answer Questions are a must.

4. One type of question should assess vocabulary in context.

B. Text Based Questions (20 marks)

The text based questions should follow the following framework:

Level and Type of questions	Knowledge and Comprehension		Higher Ability	
	Short answer questions	Long answer questions	Short answer questions	Long answer questions
Short stories	3	1	2	1
Poems				
Essays				
One act plays				
Total	Short Answer Questions = 5x2 = 10 Long Answer Questions = 2x5 = 10			

2. Writing: 25 marks

Three writing tasks will be given.

1. Guided writing: 10 marks.

- Any two of: paragraph writing, summary writing, interpreting paraorthographic text, news story writing and skeleton stories, will be given in this section.
2. Free writing 1: 5 marks.
Any one of: personal letter, job application letter, letter to the editor and writing a CV will be given in this section.
 3. Free writing 2: 10 marks.
Any one of: essay, travelogue, book/film review, biography, diary entry, communicate and press release will be given in this section.

3. Grammar: 10 marks

As stated below, two types of questions will be given:

1. Reproduction: $4 \times 1 = 4$
2. Contextual passage: $6 \times 1 = 6$

Each grammar contents given in this curriculum will be covered in appropriate question types.

4. Vocabulary: 5 marks

Five words/phrases from the coursebook will be given and the task may involve: word form or word meaning or word grammar.

सामाजिक अध्ययन विषयको पाठ्यक्रम

कक्षा : ११

विषय सङ्केत :

साप्ताहिक पाठ्यघण्टा : ५

वार्षिक पाठ्यभार : १६० घण्टा

१. परिचय

शिक्षा सूचना तथा ज्ञान प्राप्त गर्ने र त्यसको समालोचनात्मक व्याख्या गर्ने एक सशक्त माध्यम हो । यसले समाज रूपान्तरणमा समेत महत्त्वपूर्ण योगदान गर्दछ । समयको परिवर्तनसँगै आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक अवस्था एवम् विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा दिन प्रतिदिन परिवर्तन भइरहन्छ । समाजलाई ती परिवर्तित क्षेत्र र विषयहरूसँग शिक्षाकै माध्यमबाट परिचित गराउन सकिन्छ । शिक्षालाई समयसापेक्ष बनाउन यसलाई समुदायसँग जोड्नुपर्दछ । यसका लागि समुदायलाई शिक्षाको पाठ्यक्रमका रूपमा लिई सिकाइका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय तहदेखि नै समाज र वातावरणसँग अन्तरक्रिया गर्ने अवसर प्रदान गर्न कक्षा ११ मा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गर्न आवश्यक देखिएको हो । यसले विद्यार्थीलाई समाजको क्रियाशील सदस्यका रूपमा विकास गर्न आवश्यक ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति हासिल गराउन सहयोग पुऱ्याउँछ । विद्यार्थीमा मानवीय मूल्य र मान्यतासहित लोकतान्त्रिक समाजमा असल नागरिक तयार पार्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले विद्यालय तहमा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गरिएको हो ।

विद्यालय शिक्षाको कक्षा १ देखि १० सम्म सामाजिक अध्ययन अनिवार्य विषयका रूपमा अध्यापन हुँदै आएको छ । यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले कक्षा ११ मा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गर्ने व्यवस्था गरेअनुरूप यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । यस तहमा सामाजिक अध्ययन विषय समावेश गर्नुको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीहरूलाई खोज पद्धतिमा सिपयुक्त बनाई जिज्ञासा समाधानका लागि प्रश्न गर्न सक्ने, तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्न सक्ने र उक्त तथ्याङ्क तथा सूचनालाई जीवन उपयोगी बनाउने क्षमताको विकास गराउनु हो । यसमा समाजमा घट्ने घटनाहरूको विश्लेषण गरी त्यसका कारण तथा प्रभाव खोज्ने र कुनै पनि विषयप्रति समालोचनात्मक दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गर्ने सिपको विकास गराउन जोड दिइएको छ । यसै गरी विद्यार्थीहरूलाई भौगोलिक, ऐतिहासिक र समसामयिक विषयसँग परिचित भई सम्बन्धित विषयमा विश्लेषण गर्न सक्ने एक सचेत नागरिक तयार गर्नु पनि यस विषयको मुख्य उद्देश्य हो । कक्षा ११ मा यस विषयका लागि पाठ्यघण्टा (Credit Hour) ५ र वार्षिक कार्यघण्टा १६० निर्धारण गरिएको छ । यस विषयमा विद्यार्थीको

सिकाइस्तर मूल्याङ्कनका लागि सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक दुवै विधि प्रयोग गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कक्षा ११ मा १० ओटा विषयगत क्षेत्रहरू समावेश गरी निम्नानुसारको सिकाइमा जोड दिएको छ :

- सामाजिक अध्ययन विषयले सचेत र सक्रिय ज्ञान दिन्छ । यसले हाम्रो वरिपरि रहेका सबै परिस्थिति र सम्बन्धहरू ऐतिहासिक विकास र सामाजिक परिवर्तनका उपलब्धि हुन भन्ने बुझाउँछ । हाम्रो वरिपरि रहेका वस्तुहरू भौगोलिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक, लैङ्गिक आदि प्रक्रियाहरूद्वारा निर्मित भएका छन् । हामीले खेती गर्ने जमिन र पिउने पानी, जीवन र मरण, कलम र कापी, टेबल र मेचलगायत नातागोता, साथीभाइ आदि सबै यही समाजका उपज हुन् । हामी हरेक व्यक्ति इतिहास र समाजका उपज हौं । इतिहास र समाजलाई पुनर्गठन गर्ने कर्ता पनि हामी नै हौं । यस अर्थमा गतिशील समाजमा सामाजिक परिवर्तनका वाहक पनि हामी व्यक्ति नै हौं ।
- यस विषयले हाम्रा पुर्खाहरू र पुर्खाहरूले सृष्टि गरेको समाजको विकासक्रम र उक्त समाजमा हामी आफैँ कसरी ती सृष्टिका अङ्ग बन्थौं भन्ने बोध गराउँछ । यसले मानव समुदाय, सामाजिक परिपाटी र मूल्य तथा मान्यताहरूका बिचमा रहेका समानता र विविधतालाई बोध गराउँछ, र आफ्नो परिपाटी ठिक र अरूको बेठिक भन्ने मानसिकताबाट मुक्ति दिलाउँछ ।
- विश्व समुदायमा छरिएर रहेका मानव समुदाय, सामाजिक परिपाटी र मूल्य तथा मान्यताहरूमा रहेका विविधताको सम्मान र संरक्षण गर्न सिकाउँछ ।
- व्यक्तिलाई कुनै पनि घटना र विषयहरूमा समालोचनात्मक दृष्टिकोण प्रयोग गरेर वा जाँचेर मात्र ग्रहण गर्न सिकाउँछ ।
- भौगोलिक, ऐतिहासिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक, लैङ्गिक आदि कारणले सामाजिक विविधता तथा असमानताहरू रहेको कुरा बोध गराउँछ ।
- समसामयिक परिवेशअनुकूल गुणस्तरीय जीवनसहित विभिन्न स्थान र परिवेशमा समायोजन भई बाँच्न सिकाउँछ ।

२. तहगत सक्षमता

सामाजिक अध्ययन विषयको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा निम्नानुसारका सक्षमता हासिल हुने छन् :

- (क) सामाजिक अध्ययनको अवधारणा र विधि पहिचान
- (ख) मानव जाति तथा समाजको विकासक्रम तथा सम्बद्ध विविधताको विश्लेषण
- (ग) नेपालका विभिन्न पर्यावरणीय क्षेत्र र प्रदेशहरूबिचको अन्तरसम्बन्धको विश्लेषण
- (घ) नेपाल र विश्वका प्रमुख ऐतिहासिक घटनाहरूको प्रस्तुति

- (ड) नेपाली समाजमा रहेका जाति, जनजाति, वर्ग, समुदाय तथा लैङ्गिकताको पहिचान गर्दै समावेशीकरण र विविधताको सम्मान
- (च) नेपालका संविधानका प्रस्तावनाहरूको तुलनात्मक अध्ययन र वर्तमान संविधानका प्रमुख विशेषताहरूको विश्लेषण
- (छ) जनसाङ्ख्यिक स्वरूप, बसाइँसराइको गतिशीलता, बस्तीको विविधता र सहरीकरणका अवस्था, कारण र प्रभावको समीक्षात्मक विश्लेषण
- (ज) नेपालमा शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा पहुँच, गुणस्तर, लगानीको अवस्थाको पहिचान र विवेचना
- (झ) नेपालको अर्थतन्त्रको बदलिँदो स्वरूपको विश्लेषण, आर्थिक वृद्धि, दिगो विकास, सुशासन र समावेशिताको अन्तरसम्बन्ध तथा समृद्ध र लोककल्याणकारी समाज विकासका आधारहरू पहिचान
- (ञ) वैदेशिक नीति र छिमेकी देशहरूसँगको सम्बन्धका आयामहरूको पहिचान र प्रस्तुति
- (ट) राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरका ऐतिहासिक एवम् समसामयिक परिवर्तनहरूको बोध र विश्लेषण
- (ठ) नेपाली समाजको पहिचान, सम्मान, सद्भाव, सहअस्तित्व र सदाचारको आत्मसात्सहित असल नागरिक भावनाको विकास

३.कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू

कक्षा ११ को अन्त्यमा विद्यार्थीहरूमा निम्नअनुसारका सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल हुने छन् :

क्र.सं.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइ उपलब्धि
१	सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	<ul style="list-style-type: none"> सामाजिक अध्ययनको अर्थ र स्वरूप व्याख्या गर्न समाजसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलनका विधिहरूसँग परिचित भई तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलन गर्न आगमन, निगमन र सामान्यीकरणको परिचय दिन गुणात्मक र परिमाणात्मक तथ्याङ्क तथा सूचना पहिचान गरी प्रस्तुत गर्न परिमाणात्मक सूचनाका आधारमा सङ्ख्या, दर र अनुपात निकाल्न
२	मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	<ul style="list-style-type: none"> मानव जातिको जैविकीय तथा सामाजिक उद्भव तथा विकासको वर्णन गर्न हुङ्गे युगको संस्कृति र गुजारा प्रणालीको विश्लेषण गर्न कृषि युगको सुरुआत र विकासको परिचय दिन पुँजीवादी र औद्योगिक विश्वको निर्माण र प्रभावसँग परिचित हुन आजको विश्वका मूल विशेषताहरू र सामाजिक विविधताको समीक्षा गर्न सामाजिक सम्बन्धको स्वरूप पहिचान गरी सामाजिक सम्बन्ध विकास र

		<p>सामाजिक अन्तरनिर्भरताको व्याख्या गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समुदायमा आएका परिवर्तनहरू र त्यसका कारणहरूको व्याख्या गर्न
३	भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध	<ul style="list-style-type: none"> ● विश्वको भौगोलिक विविधता र विशिष्टताको परिचय दिन ● विश्व मानचित्रमा नेपाल चिनाउने आधारहरू पहिचान र विश्लेषण गर्न ● भौगोलिक विशेषताले अर्थतन्त्र, जीविकोपार्जन, क्षेत्रीयताको निर्माण, गाउँ सहरको सम्बन्ध र पर्यटन क्षेत्रमा पार्ने असर एवम् जीवन र समाजलाई पार्ने महत्त्वपूर्ण प्रभावको विश्लेषण गर्न ● नेपालका तीन पर्यावरणीय क्षेत्रका विशेषताहरूको विश्लेषण गर्न ● नेपालका प्रदेशहरूका भौगोलिक, जनसाङ्ख्यिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विशेषताहरू र अन्तरसम्बन्धको समीक्षा गर्न ● विपत् व्यवस्थापनका सम्बन्धमा हाल भएका प्रयासहरूको समीक्षा गर्न ● स्रोत नक्साङ्कन र यसको महत्त्व उल्लेख गर्न ● भूगोल र प्रविधिबिचको अन्तरसम्बन्ध देखाउन र सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी तथ्याङ्क तालिकीकरण गरी ग्राफ, चार्ट निर्माण गर्न
४	नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको प्राचीनकालीन (गोपाल, महिषपाल र किरातकाल) राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानून, संस्कृति र कलाकौशलको व्याख्या गर्न ● नेपालको मध्यकालीन (काठमाडौँ, लुम्बिनी, तिलौराकोट, सिम्रौनगढ, सिँजा र जनकपुर) सभ्यताको उदयको विशिष्ट अवस्थाको परिचय दिन ● ससाना राज्यहरूको उदय र अवसानको कारण पहिचान गर्न ● पृथ्वीनारायण शाहदेखि राणाशासन कालको राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानून, संस्कृति प्रस्तुत गर्न ● पञ्चायत काल र बहुदलीय लोकतन्त्र, सङ्क्रमणकालीन अवधि (वि. सं. २०६३ देखि २०७१) को तुलना गर्न ● नेपालको सङ्घीय गणतान्त्रिक युग (वि. सं. २०७३ देखि हालसम्म) को राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानून, संस्कृतिको समीक्षा गर्न ● लोकतन्त्रको उदय, विकासको कारण र प्रभावहरू उल्लेख गर्न ● मध्यकालीन एसियाको आर्थिक उदयको परिचय दिन ● एसियाको आर्थिक उदय र सङ्कुचनका आधारहरू उल्लेख गर्न ● औद्योगिक क्रान्ति र युरोपेली औपनिवेशिकताको सुरुआतका कारण र प्रभाव

		<p>पहिचान गर्न</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समुदायमा घटेका महत्त्वपूर्ण घटनालाई समयबद्ध तालिकामा प्रस्तुत गर्न
५	सामाजिक पहिचान, विविधता र वर्ग विभाजन	<ul style="list-style-type: none"> ● जात प्रथाका दैवी, शास्त्रीय र व्यवहारजन्य अवधारणको समीक्षा गर्न ● जातजाति र आर्थिक विस्तारको अन्तरसम्बन्धको खोजी गर्न ● जाति, जनजाति र मधेशीको बदलिँदो परिभाषा खोजी गर्न ● एकल र बहुपहिचान, पहिचानको तरलता र स्थिरताको परिचय दिन ● छुवाछुतलाई अमानवीय र गैरकानुनी कार्यका रूपमा आत्मबोध गर्न ● समावेशीकरणको अवधारणा, आयाम तथा तरिका प्रस्तुत गर्न ● दलितपना र दलितको विद्यमान अवस्था पहिचान र विश्लेषण गर्न ● दलितसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था र कार्यान्वयनको अवस्थाको तुलना गर्न र दलित समावेशीकरणको मूल्याङ्कन गर्न ● नेपाली समाजमा वर्ग विभाजन र वर्ग निर्माणका आधार पहिचान गर्न ● जैविक लिङ्ग र सामाजिक लैङ्गिकता निर्माणको परिचय दिन ● लैङ्गिकतामा आधारित राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक असमानता कम गर्न भएका प्रयासहरूको समीक्षा गर्न ● लैङ्गिक समावेशिताको अर्थ र तरिका पहिचान गर्न ● धार्मिक, क्षेत्रीय, अपाङ्गता भएका, यौनिक अल्पसङ्ख्यक समुदायको पहिचान गर्न र तिनको अवस्थाको वर्णन गर्न ● समतामूलक समाज निर्माणका आधार र उपायहरू खोजी गर्न ● आफ्नो समुदायमा सानो सर्वेक्षण गरी लैङ्गिक तथा जातीय सम्बन्धको अवस्था पहिचान गर्न
६	संविधान र नागरिक सचेतना	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालका संविधानहरू (२०४७ र हालको) को प्रस्तावनाको तुलनात्मक अध्ययन र विश्लेषण गर्न ● नेपालको संविधानमा राजनीतिक, कानुनी, आर्थिक र सांस्कृतिक आयामहरूको व्याख्या गर्न ● नेपालको संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको निर्वाचन प्रक्रिया बताउन ● सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार एवम् अन्तरसम्बन्धको पहिचान र तुलना गर्न

		<ul style="list-style-type: none"> ● नागरिक हक र कर्तव्यको अभ्यास गर्न ● सूचनाको हक र यसको कार्यान्वयनको समीक्षा गर्न ● राष्ट्रिय सुरक्षाको अवधारणाको व्याख्या गर्न ● नेपालमा राष्ट्रिय सुरक्षाका चुनौती पहिचान गर्न ● संवैधानिक अधिकार प्रयोग गर्न
७	बस्ती, सहरीकरण, बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी	<ul style="list-style-type: none"> ● बस्तीको परिचय दिन र वर्गीकरण गर्न ● मानव बस्तीका विशेषता र विविधताको पहिचान गर्न ● बस्तीहरूको प्रकृति र सामाजिक सेवाविचको सम्बन्ध वर्णन गर्न ● सहरीकरणको अवधारणा र विश्वव्यापी प्रवृत्तिको परिचय दिन ● नेपालमा सहरीकरणका मापदण्ड, विस्तार र प्रवृत्तिको समीक्षा गर्न ● सहरीकरणका अवसर र चुनौतीहरू प्रस्तुत गर्न ● गाउँ सहर सम्बन्धले जीविकोपार्जनको विविधीकरणमा पारेको असर उल्लेख गर्न ● जनसाङ्ख्यिक स्वरूपको प्रवृत्ति, कारण र प्रभावको व्याख्या गर्न ● नेपालको जनसङ्ख्याको आकार, वृद्धि बताई प्रादेशिक वितरण तयार गर्न ● कोरा जन्मदर (Crude birth rate -CBR), कुल प्रजनन दर (Total fertility rate -TFR) , कोरा मृत्युदर (Crude death rate), नवजात शिशु मृत्यु दर (Infant mortality rate) , बाल मृत्यु दर (Child mortality rate) र मातृ मृत्यु दर (Maternal mortality rate) निकाल्न र तिनका प्रवृत्ति, कारण र प्रभावको पहिचान गर्न ● जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमणको सान्दर्भिकताको विश्लेषण गर्न ● जन्मदर र मृत्युदरका निर्धारक तत्वहरू उल्लेख गर्न ● गुणस्तरीय जीवनको अवधारणा र आयामहरूको बारेमा वर्णन गर्न ● बसाइँसराइको अवधारणासँग परिचित हुन ● बसाइँसराइका कारण, स्वरूप, प्रभाव र क्षेत्रको पहिचान गर्न ● विश्वमा नेपालीहरूको प्रवाहको अवस्था, कारण र असरहरूको विश्लेषण गर्न ● बसाइँसराइ र विप्रेषणको अन्तरसम्बन्ध पहिचान र विश्लेषण गर्न ● बसाइँसराइको आर्थिक र सामाजिक प्रभाव विश्लेषण गर्न ● बसाइँसराइ र सहरीकरणबीचको सम्बन्ध वर्णन गर्न

		<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समुदायमा भएको जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइसम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विश्लेषण गर्न
८	शिक्षा र स्वास्थ्य	<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षा र मानव सक्षमताको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्न ● नेपालमा विद्यालय शिक्षाको पहुँच, समावेशिता, गुणस्तर र उपलब्धिको समीक्षा गर्न ● नेपालमा उच्च शिक्षाको अवस्था र चुनौतीहरू उल्लेख गर्न ● नेपालमा शिक्षा क्षेत्रमा सार्वजनिक र निजी लगानीका सम्बन्धमा बहस गर्न ● शिक्षा र रोजगारीको सम्बन्ध पहिल्याउन ● इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालसम्बन्धी शिक्षा: <ul style="list-style-type: none"> ■ इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालको सुरक्षित प्रयोगका उपाय पहिचान गर्न ■ इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालको उचित प्रयोग गर्न ● नेपालमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच, गुणस्तर र उपलब्धिको समीक्षा गर्न ● नेपालमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा गरिएको लगानीका सम्बन्धमा बहस गर्न ● स्वउपचार र अनौपचारिक स्वास्थ्य लाभका परिपाटीहरूका बारेमा जानकारी लिन ● नेपालमा पोषणको स्थितिको समीक्षा गर्न ● आफ्नो समुदायको शिक्षा र स्वास्थ्यको अवस्थाको समीक्षा गर्न
९	अर्थतन्त्र र विकास	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको अर्थतन्त्रका आधार र विशेषताहरूको विवेचना गर्न ● स्थानीय, औपचारिक तथा अनौपचारिक आर्थिक कारोबार पद्धतिहरू पहिचान गर्न ● अर्थतन्त्रको बदलिँदो संरचना : कृषि, उद्योग, भौतिक पूर्वाधार र सामाजिक क्षेत्र (वि. सं. २०१३ देखि हालसम्म) को विश्लेषण गर्न ● नेपालमा श्रम शक्ति र रोजगारीका अवसरहरूको खोजी गर्न ● सरकारी वित्तको स्रोत, वितरण र उपयोगको विश्लेषण गर्न ● सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रहरूबिचको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्न ● निजी लगानी र उद्यमशीलताको प्रवर्धनका उपायहरू खोजी गर्न ● वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटाको अन्तर कम गर्ने उपायहरू बताउन ● विप्रेषण अर्थतन्त्रको विस्तार, प्रभाव र सीमा उल्लेख गर्न

		<ul style="list-style-type: none"> ● आर्थिक वृद्धि, दिगो विकास र मानव विकासको अवधारणको व्याख्या गरी तिनीहरूको तुलना गर्न ● नेपालमा गरिबी, बेरोजगारी र आम्दानीको असमानताको अवस्था पहिचान गर्न ● नेपालको विकासमा निजीकरण, उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणका प्रभावहरू उल्लेख गर्न ● लोककल्याणकारी समाजको विकास र समृद्धिका आधारहरू उल्लेख गर्न ● आफ्नो समुदायमा सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रबाट सञ्चालित आर्थिक क्रियाकलापको अवस्थाको समीक्षा गर्न ● आफ्नो समुदायमा जीविकोपार्जनमा भएको विविधिकरणले आएको परिवर्तनको विश्लेषण गर्न
१०	नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक घटनाहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको विदेश नीतिका आधारहरू बताउन ● नेपाल र भारत तथा नेपाल र चीनको सम्बन्धमा आएका परिवर्तनका आयामहरूसँग परिचित हुन ● नेपाल र भारतविचको ऐतिहासिक, आर्थिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक सम्बन्धको सङ्क्षिप्त व्याख्या गर्न ● विश्वव्यापी सरकारको उदय र विकास : सार्क, बिमस्टेक (BIMSTEC), विश्व व्यापार सङ्गठन) को समीक्षा गर्न ● नेपालको वैदेशिक श्रम सम्बन्धी नीति र त्यसको कार्यान्वयनको अवस्थाको बारेमा समीक्षा गर्न ● नेपाल र विश्वमा घटेका समसामयिक घटनाहरूको पहिचान र विश्लेषण गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

क्र.स.	विषयक्षेत्र	विषयवस्तु (कक्षा ११)
१.	सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	<p>१.१ सामाजिक अध्ययनको अर्थ र स्वरूप</p> <p>१.२ समाजसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन विधिहरू</p> <p>१.३ आगमन, निगमन र सामान्यीकरण</p> <p>१.४ गुणात्मक र परिमाणात्मक सूचनाको महत्त्व र वर्गीकरण</p> <p>१.५ सहसम्बन्ध तथा कार्यकारण सम्बन्ध स्थापना</p> <p>१.६ परिमाणात्मक सूचना प्रस्तुत गर्ने तरिकाहरू (सङ्ख्या, दर, अनुपात)</p>
२.	मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	<p>२.१ मानवजातिको उद्भव र विकास</p> <p>२.२ ढुङ्गे युगको संस्कृति (गुजारा प्रणाली)</p> <p>२.३ कृषि युगको सुरुआत र विकास</p> <p>२.४ पुँजीवादी र औद्योगिक विश्वको निर्माण र प्रभाव</p> <p>२.५ आजको विश्वको विशेषताहरू र सामाजिक विविधता</p> <p>२.६ सामाजिक सम्बन्धहरूको विकास र सामाजिक अन्तरनिर्भरता</p>
३.	भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध	<p>३.१ विश्वको भौगोलिक चिनारी र विश्व मानचित्रमा नेपाल</p> <p>३.२ भौगोलिक विशेषता र पर्यावरणीय क्षेत्रहरू</p> <p>३.३ भौगोलिक विशेषताहरूले जीवन र समाजका निम्नलिखित पक्षमा पार्ने असरहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अर्थतन्त्र ● जीविकोपार्जन ● क्षेत्रीय र प्रादेशिक अन्तरसम्बन्ध ● पहुँच र सहजता ● गाउँसहर सम्बन्ध ● पर्यटन <p>३.४ नेपालका तीन पर्यावरणीय क्षेत्रका विशेषताहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक ● जनसाङ्ख्यिक ● आर्थिक

		<ul style="list-style-type: none"> ● सामाजिक तथा सांस्कृतिक <p>३.५ नेपालका प्रदेशका विशेषताहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक ● जनसाङ्ख्यिक ● आर्थिक ● सामाजिक तथा सांस्कृतिक <p>३.६ अन्तरप्रदेशिक सम्बन्ध</p> <p>३.७ विपत् व्यवस्थापन : विद्यमान प्रयास र अभ्यास</p> <p>३.७ भूगोलमा सूचना प्रविधिको प्रयोग</p> <ul style="list-style-type: none"> ● तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन तथा तालिकीकरण र विश्लेषणमा उपयुक्त सफ्टवेयरको प्रयोग ● सूचना प्रविधि प्रयोग गरी ग्राफ, चार्ट र रेखाचित्रको निर्माण ● स्रोत नक्साङ्कन र यसको प्रयोग : भूगोल र प्रविधि (जिआइएस, जिपिएस इत्यादि)
४.	नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	<p>४.१ नेपालको इतिहास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● प्राचीन काल ● मध्य काल : ससाना राज्यहरूको उदय र अवसान ● आधुनिक काल <ul style="list-style-type: none"> ■ पृथ्वीनारायणदेखि राणाकालको अन्त्यसम्म ■ सङ्क्रमणकालीन अवधि (वि.सं. २००७ देखि २०१७ सम्म) ■ पञ्चायत काल (वि.सं. २०१७ देखि २०४७ सम्म) ■ बहुदलीय लोकतन्त्र (वि.सं. २०४७ देखि २०६३ सम्म) ■ दोस्रो सङ्क्रमणकालीन अवधि (वि.सं. २०६३ देखि २०७२ सम्म) ■ सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक काल (वि.सं. २०७२ देखि हालसम्म) <p>४.२ विश्वको इतिहास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● मध्यकालीन एसिया : आर्थिक उदय ● एसियामा आर्थिक सङ्कुचन ● औद्योगिक क्रान्ति र युरोपेली औपनिवेशिकताको सुरुआत

		<ul style="list-style-type: none"> ● लोकतन्त्रको उदय र विकास
५.	सामाजिक पहिचान, विविधता र वर्ग विभाजन	<p>५.१ जातप्रथा</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जातप्रथाको प्रारम्भिक इतिहासका तीन अवधारणाहरू : दैवी, शास्त्रीय र व्यवहारजन्य ● जात, उपजात र आर्थिक विस्तार <p>५.२ जाति, जनजाति र मधेशी</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जाति, जनजाति र मधेशीको बदलिँदो परिभाषा र पहिचान ● जाति, जनजाति र मधेशीबिचको विविधता : जनगणना र अन्य तथ्याङ्कको पुनरवलोकन ● बहुसांस्कृतिकता र बहुल सांस्कृतिकताको विचार र अभ्यास <p>५.३ दलित र दलितपना</p> <ul style="list-style-type: none"> ● दलितपनाको निर्माण ● दलितसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था र कार्यान्वयन ● दलितको समावेशीकरण <p>५.४ वर्ग र वर्ग विभाजनका आधार</p> <p>५.५ लैङ्गिकता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● लैङ्गिकताको निर्माण : जैविक र सामाजिक ● लैङ्गिकतामा आधारित राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक असमानता ● लैङ्गिक समावेशिता <p>५.६ धार्मिक, क्षेत्रीय, अपाङ्गता भएका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक समुदायको पहिचान र समावेशीकरण</p> <p>५.७ समतामूलक समाज निर्माणका उपायहरू</p>
६.	नागरिक सचेतना र संविधान	<p>६.१ नेपालको अधिराज्यको संविधान २०४७ र नेपालको प्रस्तावनाको तुलनात्मक अध्ययन</p> <p>६.२ नेपालको संविधानको राजनीतिक, कानुनी, आर्थिक र सांस्कृतिक विशेषताहरू</p> <p>६.३ नेपालको संविधान र निर्वाचन प्रणाली</p> <p>६.४ सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूको निर्माण, काम, कर्तव्य, अधिकार र अन्तरसम्बन्ध</p> <p>६.२ राष्ट्रिय सुरक्षाको अवधारणा तथा चुनौती</p>

		<p>६.३ नागरिक हक र कर्तव्य</p> <p>६.४ सूचनाको हक र यसको कार्यान्वयन</p>
७.	बस्ती, सहरीकरण, बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी	<p>७.१ बस्ती विकास</p> <ul style="list-style-type: none"> ● बस्तीको परिचय र वर्गीकरण ● ग्रामीण र सहरी बस्तीका विशेषताहरू ● बस्तीहरूको प्रकृति र सामाजिक सेवाबिचको तालमेल <p>७.२ सहरीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सहरीकरणको अवधारणा र विश्वव्यापी प्रवृत्ति ● नेपालमा सहरीकरणको मापदण्ड, विस्तार र प्रवृत्ति ● सहरीकरणका अवसर र चुनौतीहरू ● गाउँ सहर सम्बन्धले जीविकोपार्जनको विविधीकरणमा पारेको असर <p>७.३ जनसाङ्ख्यिकीको स्वरूप</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जनसङ्ख्या आकार, वृद्धि र प्रादेशिक वितरण ● जनसङ्ख्याको चाप र बदलिँदो स्वरूप ● जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमण र यसको सान्दर्भिकता ● लिङ्ग, उमेर संरचनाको सङ्क्रमण ● जन्मदर र मृत्युदर मापन <p>७.४ बसाइँसराइ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● बसाइँसराइको अवधारणा र विशेषताहरू ● बसाइँसराइको वर्गीकरण, प्रवृत्ति र प्रभाव ● विश्वमा नेपालीको प्रवाह ● बसाइँसराइ, विप्रेषण र यसको प्रभाव ● बसाइँसराइको आर्थिक र सामाजिक प्रभाव ● बसाइँसराइ र सहरीकरणबिचको सम्बन्ध
८.	शिक्षा र स्वास्थ्य	<p>८.१ शिक्षा</p> <ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षा र मानव सक्षमता ● नेपालमा विद्यालय शिक्षा : पहुँच, समावेशिता, गुणस्तर र उपलब्धि

		<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा उच्च शिक्षाको अवस्था र चुनौती ● नेपालको शिक्षा क्षेत्रमा सरकारी र निजी लगानी ● शिक्षा र रोजगारी ● सूचना प्रविधि र शिक्षा : <ul style="list-style-type: none"> ■ इन्टरनेटको उपयोगिता र यसको प्रयोग ■ सामाजिक सञ्जालको प्रयोग, यसका चुनौती र सुरक्षात्मक उपाय <p>८.२ स्वास्थ्य</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच, गुणस्तर र उपलब्धि ● स्वास्थ्य सेवामा सार्वजनिक तथा निजी लगानी ● स्वउपचार र अनौपचारिक स्वास्थ्य लाभ ● पोषणको स्थिति
९	अर्थतन्त्र र विकास	<p>९.१ नेपालको अर्थतन्त्रका आधार र विशेषताहरू</p> <p>९.२ स्थानीय औपचारिक तथा अनौपचारिक आर्थिक कारोबार पद्धतिहरू</p> <p>९.३ अर्थतन्त्रको बदलिँदो संरचना : कृषि, उद्योग, निर्माण र सामाजिक क्षेत्र</p> <p>९.४ नेपालमा श्रम शक्ति र रोजगारीका अवसरहरू</p> <p>९.५ सरकारी वित्तको स्रोत, वितरण र उपयोग</p> <p>९.६ सार्वजनिक, सरकारी, निजी तथा सहकारी क्षेत्र र यिनीहरूबिचको अन्तरसम्बन्ध</p> <p>९.७ निजी लगानीको महत्त्व र उद्यमशीलताको प्रवर्धन</p> <p>९.८ वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटा</p> <p>९.९ विप्रेषण अर्थतन्त्रको विस्तार, प्रभाव र सीमा</p> <p>९.१० आर्थिक विकास, दिगो विकास, मानव विकास र समावेशी विकासको अवधारणा</p> <p>९.११ नेपालमा गरिबी, बेरोजगारी र आर्थिक असमानता</p> <p>९.१२ नेपालको विकासमा निजीकरण, उदारीकरण र विश्वव्यापीकरणका प्रभावहरू</p> <p>९.१३ लोककल्याणकारी समाजको विकास र समृद्धि</p> <p>९.१४ आर्थिक तथा सामाजिक सर्वेक्षणमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न</p>

१०.	नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक घटनाहरू	<p>१०.१ नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको विदेश नीतिका आधार ● नेपाल र भारत सम्बन्ध ● नेपाल र चीन सम्बन्ध ● वैश्विक सरकारको उदय र विकास <ul style="list-style-type: none"> ■ सार्क (SAARC) ■ विमस्टेक (BIMSTEC) ■ विश्व व्यापार सङ्गठन ● नेपालको वैदेशिक श्रमसम्बन्धी नीति र कार्यान्वयन <p>१०.२ समसामयिक घटनाहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा भएका समसामयिक घटनाहरू (शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र खेलकुदसँगसम्बन्धी परियोजना कार्य) ।
-----	--	---

५. विषयक्षेत्र र पाठघण्टा

क्र.स.	विषय क्षेत्र	पाठघण्टा		
		जम्मा	सैद्धान्तिक	प्रयोगात्मक
१	सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	१२	८	४
२	मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	११	९	२
३	भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध	२५	१८	७
४	नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	१७	१४	३
५	सामाजिक पहिचान र विविधता	२०	१५	५
६	सविधान र नागरिक सचेतना	१६	१३	३
७	बस्ती, सहरिकरण, बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी	१८	१३	५
८	शिक्षा र स्वास्थ्य	१३	१०	३
९	अर्थतन्त्र र विकास	१८	१३	५
१०	अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक घटनाहरू	१०	७	३
जम्मा		१६०	१२०	४०

६. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सामाजिक अध्ययन विषयले विद्यार्थीहरूलाई राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति समर्पित, नागरिक मूल्य मान्यताप्रति सचेत र समसामयिक परिवेशको विश्लेषण र समालोचनात्मक दृष्टिकोणसहितको नागरिक तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । यस विषयको पाठ्यक्रम सामाजिक जीवनसँग सम्बन्धित विभिन्न क्षेत्रहरूलाई समेटेर एकीकृत रूपमा तयार गरिएको छ । यसमा उल्लेख गरिएका विषयवस्तुहरूको अध्ययन अध्यापन गराउँदा सबै क्षेत्रलाई उत्तिकै महत्त्व दिनुपर्ने हुन्छ । सम्बन्धित विषयवस्तुको एकीकृत रूपमा सहजीकरण गराई विषयवस्तुको ज्ञान, सिप र धारणाको विकास गराउनुपर्छ । विद्यार्थीहरूमा सैद्धान्तिक र व्यावहारिक दुवै पक्षको विकास गराई सकारात्मक व्यवहारको जगेर्ना गर्नु यस विषयको मुख्य ध्येय हो ।

विद्यार्थीहरूमा समालोचनात्मक तथा सकारात्मक सोचको विकास, प्रतिभा प्रष्फुटन, सिर्जनात्मक सिपको विकास र विविध प्रकारका सामाजिक सिपको विकास गरी व्यवहारमा सुधार गर्दै समाजको नेतृत्व गर्न सक्ने क्षमताको विकास गराउने जस्ता मूलभूत उद्देश्यहरू यस विषयले राखेको छ । सामाजिक अध्ययनका विषयवस्तुको व्यावहारिक ज्ञान दिनका लागि कक्षाभित्र वा बाहिर आआफ्नो कक्षाकोठा, विद्यालय, परिवार, टोल, विभिन्न समूह, समुदायलगायत स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने छ । विषयवस्तुलाई जस्ताको तस्तै कण्ठ गराउने शिक्षण पद्धतिलाई निरुत्साहन गरी विद्यार्थीहरूलाई आआफ्ना समुदायमा खोज गरी सिर्जनात्मक प्रतिभाको विकास गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने छ । यस विषयले विद्यार्थीहरूमा कथा, कविता, नाटक, समाचार, चिठी, सम्पादकीय, गीत, प्रतिवेदन, रेखाचित्र, वृत्तचित्र, स्तम्भ चित्र, तालिका, तस्वीर, नक्सा जस्ता सिर्जनशील विधाहरूमार्फत आवश्यक ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति विकास गराउँदै सिर्जनशीलताको विकास गराउने लक्ष्य राखेको छ ।

यी सिपहरूको विकासका लागि सबै विद्यार्थीहरूलाई एकै खालको सहजीकरणले सम्भव नहुन पनि सक्छ । त्यसैले उनीहरूलाई बहुबौद्धिकताको सिद्धान्तानुरूप रुचि र क्षमताअनुसारका ज्ञान र सिप एवम् मूल्यहरूको विकास गर्न क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनुपर्छ । यसका निमित्त योजनाबद्ध सिकाइ सहजीकरणको ठुलो भूमिका रहन्छ । विद्यार्थीहरूलाई “गर र सिक” भन्ने धारणाको अभिवृद्धि गराउनु सामाजिक अध्ययन विषयको मूल लक्ष्य हो । किशोर किशोरी आफैले गरेर सिकेका कुरामा विश्वास गर्छन् । मनमा विश्वास जागेपछि उक्त सिकाइले व्यवहारमा सुधार ल्याउँछ । त्यसैले सामाजिक अध्ययन विषयमा सिकाइ सहजीकरण गर्दा विभिन्न प्रकारका विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधिहरू प्रयोग गर्नुपर्छ । जस्तै :

(क) प्रश्नोत्तर (ख) प्रदर्शन (ग) समस्या समाधान (घ) छलफल (ङ) अवलोकन (च) सोधखोज (छ) अभिनय (ज) परियोजना (झ) प्रयोग (ट) स्थलगत भ्रमण (ठ) घटना अध्ययन (ड) समालोचनात्मक चिन्तन (त) सामुदायिक कार्य

यी विधिहरू नमुना मात्र हुन् । स्थानीय परिवेश, विषयवस्तुको प्रकृति र स्वरूपका आधारमा सिकाइ सहजीकरणमा विविधता ल्याउन सकिने छ । शिक्षकले सिकाइ सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीको उमेर, तह, रुचि, बहुबौद्धिकता, मनोविज्ञान, सामाजिक पृष्ठभूमि, विद्यार्थी सङ्ख्या, शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता आदि समेतलाई ध्यान दिनुपर्ने

हुन्छ । सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीहरूको सहभागिता एवम् सामूहिक तथा सहयोगात्मक सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्छ । विद्यार्थीलाई समस्या समाधान गर्न गाह्रो वा अप्ठ्यारो परेको अवस्थामा उनीहरूका कमी कमजोरीलाई राम्ररी केलाई शिक्षकद्वारा समस्या समाधानमा सहयोग गर्नुपर्छ । विद्यार्थीहरू सिर्जना र प्रतिभाका भण्डार हुन् । त्यसैले उनीहरूका प्रतिभा प्रफुटनका लागि उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्नुपर्छ । शिक्षकले एउटा सहजकर्ताका रूपमा विद्यार्थीहरूलाई सही बाटो देखाउन सहयोग पुऱ्याउनुपर्छ । उल्लिखित विधिहरूका अतिरिक्त कथाकथन, मन्थन, कार्यशाला विधि, प्रवचन विधि, सर्वे जस्ता विधिहरू पनि आवश्यकताअनुसार प्रयोग गर्नुपर्छ । सामाजिक अध्ययन विषय शिक्षण गर्दा सूचना प्रविधिको समेत सहयोग लिएर सिक्न सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्छ । यस विषयमा गरिने प्रयोगात्मक कार्य र सिकाइ सहजीकरणको क्रममा निम्नानुसारका क्रियाकलापहरू उदाहरणका रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

प्रयोगात्मक कार्य र सिकाइ सहजीकरणकार्यमा समावेश गर्न सकिने क्रियाकलापका उदाहरणहरू

कक्षा ११

एकाइ	क्रियाकलाप
सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	<ul style="list-style-type: none"> समाजका बारेमा छोटो विवरण लेखी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने समूहमा विद्यालय तथा समुदायसँग सम्बन्धित विभिन्न परिमाणात्मक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तालिका तथा रेखाचित्रमा प्रस्तुत गर्ने समूहमा गुणात्मक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रस्तुत गर्ने
मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो समाजमा पछिल्लो १५ वर्ष यता आएका परिवर्तन र त्यसका कारण सम्बन्धमा अभिभावक वा अन्य जानकार स्रोत व्यक्तिसँग सोधपुछ गरी बढीमा दुई पृष्ठको लेख तयार पार्ने
भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसोबास गर्ने स्थानको भौगोलिक विशेषताहरूपहिचान गरी त्यसले परिवारको जीविकोपार्जनमा पारेको असरबारेमा तालिकासहितको सूची बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्ने विद्यार्थीले आफू बसोबास गरिरहेको स्थानको सहजता तथा असहजताको स्थितिमा २० वर्षको अवधिमा आएको फरकपना सम्बन्धमा सूचना सङ्कलन गरी कक्षाकोठामा छलफल गर्ने विभिन्न स्रोतबाट नेपालका पर्यावरणीय क्षेत्रहरूको प्रदेशगत तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तालिका, ग्राफ वा चार्टमा प्रस्तुत गरेर स्प्रेडसिट वा अन्य उपयुक्त सफ्टवेयर प्रयोग गरी तुलना तथा विश्लेषण गर्ने जिआइएस, जिपिएस इत्यादि प्रयोग गरी शिक्षकले तोकेका स्थान पहिचान गर्ने उपलब्ध मोबाइल एप्लिकेसन प्रयोग गरी आफ्नो समुदायका भौगोलिक विशेषताहरूको पहिचान गरी छलफल गर्ने
नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय वा कुनै स्थानको मौखिक इतिहासको सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने नेपालको इतिहासका महत्त्वपूर्ण घटनालाई समयबद्ध (Chronological order) तालिकामा प्रस्तुत गर्ने
सामाजिक पहिचान, विविधता र वर्ग	<ul style="list-style-type: none"> आफू बसोबास गर्ने समाजमा रहेका जातप्रथासम्बन्धी जैविक, प्राकृतिक, दैवी, सामाजिक,

विभाजन	<p>सांस्कृतिक, आर्थिक तथा ऐतिहासिक कारणबारेमा छलफल गरी टिपोट तयार पार्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समुदायमा समूहमा सानो सर्वेक्षण गरी लैङ्गिक तथा जातीय विभेद र समावेशीकरणको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ● आफू बसोबास गर्ने समाजमा जातीय समानता कायम गर्न चाल्नुपर्ने कदमबारेमा सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने
नागरिक सचेतना र संविधान	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको संविधानले स्थानीय सरकारलाई दिएका अधिकार कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहको सरकारले गरेका काम सम्बन्धमा जनप्रतिनिधिलाई कक्षामा आमन्त्रण गरी छलफल गर्ने ● आफ्नो विद्यालय रहेका वडाको अध्यक्ष, सदस्य वा सचिवलाई कक्षामा आमन्त्रण गरी वडा समितिका काम, कर्तव्य र अधिकार विषयमा प्रवचन दिन लगाउने । प्रवचनपछि स्थानीय युवाले वडा समितिलाई गर्न सक्ने सहयोगबारेमा छलफल गर्ने ● नेपालको संविधान जारी भएयता आफू बसोबास गरेको को समुदायमा भएका राजनीतिक र निर्वाचन केन्द्रित कार्यक्रमहरू तथा ती कार्यक्रमहरूमा आफ्नो सहभागिताबारेमा छोटो सूची तयार गरेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने
बस्ती, सहरीकरण बसाइँसराइ र जनसाङ्ख्यिकी	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बस्ने ठाउँलाई गाउँ वा सहर किन भनिएको भन्नेबारेमा कक्षाकोठामा छलफल गर्ने ● कुनै पनि व्यक्ति गाउँ र सहरमा हुने बस्तीका विशेषताहरूको सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने ● आफ्ना बाबुआमाका दाजुभाइ दिदीबहिनी कति जना जन्मनुभएको थियो र अहिले कति जना जीवित हुनुहुन्छ भन्ने विवरण फाराममा भरेर ल्याउने र सम्पूर्ण कक्षाका विद्यार्थीहरूले सबै परिवारहरूको बारेको सूचना सङ्कलन गरेर तालिका र रेखाचित्र बनाई प्रस्तुत गर्ने
शिक्षा र स्वास्थ्य	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गर्ने स्थानको शिक्षाको अवस्था प्रदेश र राष्ट्रिय आँकडासँग तुलना गरी बताउने ● आफू बसोबास गर्ने स्थानमा पछिल्लो २० वर्षमा स्वास्थ्य सेवाको विस्तार भएको प्रगति र त्यसले समुदायमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा सूचना सङ्कलन गरी कक्षामा छलफल गर्ने ● आफ्ना साथीहरूसँग आधुनिक प्रविधिसँग जोडिएको सामाजिक सञ्जालको दुरुपयोग र त्यसले पारेको असरको विवरण तयार गरी त्यसको नियन्त्रणका लागि गर्नुपर्ने उपाय सम्बन्धमा कक्षामा छलफल गर्ने
अर्थतन्त्र र विकास	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गरेको समुदायमा उत्पादन हुने वस्तु तथा तिनको विक्रीवितरण र विनिमय प्रणाली सम्बन्धमा समुदायमा सोधखोज गरी कक्षामा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने ● अभिभावकहरूसँग सोधेर आफ्नो परिवारमा भएका आर्थिक उपार्जनका माध्यम पहिचान गरी पछिल्लो १५ वर्षमा यस्तो आम्दानीका माध्यमहरूमा आएका परिवर्तनको अवस्था र त्यसले पारिवारिक जीवनमा पारेको प्रभाव पक्षसमेत समेटि विवरण तयार पारेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने
नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न पत्रपत्रिका र सञ्चार माध्यममा आधारित भई नेपालको छिमेकी देशसँगको सम्बन्धका विविध पक्ष खोजी गरी त्यसको विवरण कक्षाकोठामा छलफल गर्ने

घटनाहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● आफू बसोबास गर्ने स्थानमा वैदेशिक रोजगारीमा गई फर्केका व्यक्तिको पहिचान गरी वैदेशिक रोजगारीका फाइदा र समस्यासम्बन्धी विभिन्न तथ्य सङ्कलन गरेर तालिका बनाई प्रस्तुत गर्ने ● राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा घटेका कुनै घटना लिई त्यसको सङ्क्षिप्त परिचय, घटना घट्नुका कारण, त्यसको परिणाम र निचोड प्रस्तुत गर्ने
---------	---

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप तथा धारणा प्राप्त गर्न सके सकेनन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउने माध्यम मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा सर्वप्रथम सिकाइ उपलब्धिहरूलाई ध्यान दिनुपर्दछ । मूल्याङ्कनका साधनहरू विकास गर्दा सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिअनुरूप सिकाइको विभिन्न स्तरलाई समेटेर विकास गर्नुपर्दछ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनअन्तर्गत निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै प्रक्रिया अपनाइने छ । मूल्याङ्कन आन्तरिक र बाह्य दुवै हुने छ । आन्तरिक २५ प्रतिशत र बाह्य ७५ प्रतिशत भारको मूल्याङ्कन हुने छ । उक्त अङ्कलाई अक्षराङ्कन पद्धतिअनुसार ग्रेडमा रूपान्तरण गर्नुपर्ने छ । बाह्य मूल्याङ्कनअन्तर्गत लिखित परीक्षा सञ्चालन हुने छ । यस विषयको पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका तहगत सक्षमताहरू, कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू र तिनका विषयवस्तु, सोसँग सम्बन्धित सिप, सहभागिता र सक्रियताका आधारमा विद्यार्थीहरूको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । यस विषयका पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका तहगत सक्षमताहरू, कक्षागत सिकाइ उपलब्धिहरू र तिनका विषयवस्तु, सोसँग सम्बन्धित सिप, सहभागिता र सक्रियताका आधारमा विद्यार्थीहरूको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ । आन्तरिक तथा बाह्य मूल्याङ्कन प्रक्रियाको विस्तृत ढाँचा तल दिइएको छ :

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूको कार्य सञ्चयिका फाइल बनाई सो को आधारमा उनीहरूको कार्य, सम्पन्न गरेका गतिविधिहरू र व्यवहारमा आएका परिवर्तनहरूका अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्छ । विद्यार्थीहरूले के कति सिके भन्ने कुरा पत्ता लगाई उनीहरूले सिक्न नसकेको भए त्यसको कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइन्छ र त्यसको पनि मूल्याङ्कन गरिन्छ भने यस्तो मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई निर्माणात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ । कक्षा ११ को सामाजिक अध्ययन विषय सिकाइको क्रममा कक्षा कोठामा कक्षागत शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अङ्गका रूपमा गृहकार्य, कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कनका साधनहरूको प्रयोग गर्नुपर्छ । यस्तो मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको अभिलेख राख्नुपर्छ । सोको आधारमा नै सिकाइ अवस्था यकिन गरिन्छ र आवश्यकतानुसार उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ । विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । सामाजिक अध्ययन विषयमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । प्रत्येक विद्यार्थीको व्यक्तिगत कार्यसञ्चयिका

अनिवार्यरूपमा तयार गर्नुपर्ने छ । शिक्षकले यसप्रकारको मूल्याङ्कन निरन्तर रूपमा गरी विद्यार्थीहरूमा अपेक्षित सिप र व्यवहार विकासमा जोड दिनुपर्दछ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका थप आधारहरू यसप्रकार हुने छन् :

क्र.सं	क्षेत्र	अङ्कभार
१	सिकाइ सहभागिता	३
२	सकारात्मक व्यवहार	४
३	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	१२
४	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन (त्रैमासिक परीक्षा)	६
जम्मा		२५

आन्तरिक मूल्याङ्कनको विस्तृतीकरण

व	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सिकाइ सहभागिता	सिकाइ सहभागिता	३	सक्रिय सिकाइका लागि दैनिक कक्षा उपस्थिति, व्यक्तिगत, समूहगत र कक्षागत सिकाइ सहभागिता
२	सकारात्मक व्यवहार तथा व्यवहार परिवर्तन	सहयोग, सम्बन्ध, समन्वय, नेतृत्व, सहभागिता, ग्रहणशीलता	४	<ul style="list-style-type: none"> शिक्षक, साथी, अपाङ्गता भएका, ज्येष्ठ नागरिक, श्रमिकप्रति देखाउने व्यवहार, सहयोग, सहानुभूति सामुदायिक कार्यमा देखाएको उत्सुकता नेतृत्व सिपमा आएको परिवर्तन अरुका अनुकरणीय, असल व्यवहार ग्रहण
३	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य	१२	प्रत्येक एकाइबाट कम्तीमा एउटा परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्य वा क्षेत्र भ्रमणमा सहभागी गराउने, विद्यार्थीको सहभागिता, सक्रियता, योजना निर्माण, अवलोकन, अन्तर्वार्ता, तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीकरणलाई आधार मानी सामूहिक वा व्यक्तिगत रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने
४	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	त्रैमासिक परीक्षा	६	त्रैमासिक परीक्षाहरूको मूल्याङ्कनको अभिलेख
जम्मा			२५	

द्रष्टव्य : आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरूको विस्तृत विवरण आन्तरिक मूल्याङ्कन कार्यविधिमा तोकिएको आधारमा हुने छ ।

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

कक्षा ११ मा बाह्य परीक्षाका लागि छुट्याइएको सबै भारको परीक्षा सञ्चालन गरिने छ । कक्षा ११ का लागि लिइने परीक्षाका लागि तपसिलअनुसारको विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान र बोध, समस्या समाधान, सिर्जनात्मकता, समालोचनात्मक सोचाइ, विश्लेषणात्मक क्षमता, खोजमूलक सिप, कार्यक्षमता उपयोग, प्रयोगात्मक र उच्च दक्षतासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ । यस्तो मूल्याङ्कन आवधिक रूपमा गर्ने गरिन्छ । कक्षा ११ मा सामाजिक अध्ययन विषयमा निर्णयात्मक मूल्याङ्कन निम्नअनुसार गर्नुपर्ने हुन्छ ।

आन्तरिक मूल्याङ्कनको कुल २५ अङ्कमध्ये पहिलो त्रैमासिकबाट प्राप्त र दोस्रो त्रैमासिकबाट प्राप्त अङ्कको अनुपातलाई क्रमशः ३ र ३ अङ्क गरी कुल ६ अङ्क बाह्य परीक्षामा जोडिने छ भने आन्तरिक मूल्याङ्कनको बाँकी १९ अङ्क आन्तरिक मूल्याङ्कनसम्बन्धी माथि उल्लिखित तालिकाअनुसार हुने छ ।

कक्षाको अन्त्यमा लिइने परीक्षामा विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा अक्षराङ्कन पद्धतिअनुसार हुने छ । जसका लागि आन्तरिक २५ प्रतिशत र बाह्य ७५ प्रतिशतको मूल्याङ्कन हुने व्यवस्था गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको २५ प्रतिशत अङ्क माथिको तालिकाअनुसार हुने छ भने बाह्य मूल्याङ्कनका लागि प्रश्नहरू यस पाठ्यक्रमको परिशिष्टका रूपमा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार तयार गर्नुपर्ने छ ।

सामाजिक अध्ययन कक्षा ११ को विशिष्टीकरण तालिका (सैद्धान्तिक)

पूर्णाङ्क : ७५

क्र.स.	विषय क्षेत्र	कार्यघण्टा (सैद्धान्तिक)	ज्ञान र बोध (Knowing and understanding)			प्रयोग (Applying)			उच्च दक्षता (Higher abilities) : प्रयोग, मूल्याङ्कन, सिर्जना (analysing, evaluating and creating)			मूल्य तथा अभिवृत्ति (value and attitude)			जम्मा प्रश्न सङ्ख्या	जम्मा अङ्क भार
			धेरै छोटो उत्तर आउने प्रश्न	छोटो उत्तर आउने प्रश्न	लामो उत्तर आउने प्रश्न	धेरै छोटो उत्तर आउने प्रश्न	छोटो उत्तर आउने प्रश्न	लामो उत्तर आउने प्रश्न	धेरै छोटो उत्तर आउने प्रश्न	छोटो उत्तर आउने प्रश्न	लामो उत्तर आउने प्रश्न	धेरै छोटो उत्तर आउने प्रश्न	छोटो उत्तर आउने प्रश्न	लामो उत्तर आउने प्रश्न		
१	सामाजिक अध्ययनको परिचय र विधि	८	१							१					२	५
२	मानव तथा समाजको उद्भव र विकास	९	१							१					२	५
३	भूगोल र सामाजिक सम्बन्ध	१८		१			१			१			१		४	१०
४	नेपाल र विश्वको ऐतिहासिक विकासक्रम	१४			१					१					२	९
५	सामाजिक पहिचान, विविधता र वर्ग विभाजन	१५	१			१				१					४	११
६	नागरिक सचेतना र संविधान	१३								१					३	१०
७	बस्ती, सहरीकरण र वसाईसराइ	१३		१							१				२	८
८	शिक्षा र स्वास्थ्य	१०	१								१				२	५
९	अर्थतन्त्र र विकास	१३		१			१								२	८
१०	नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र समसामयिक घटनाहरू	७		१											१	४
			५	४	१	१	२	०		४	४	१	१	०	१	२४

